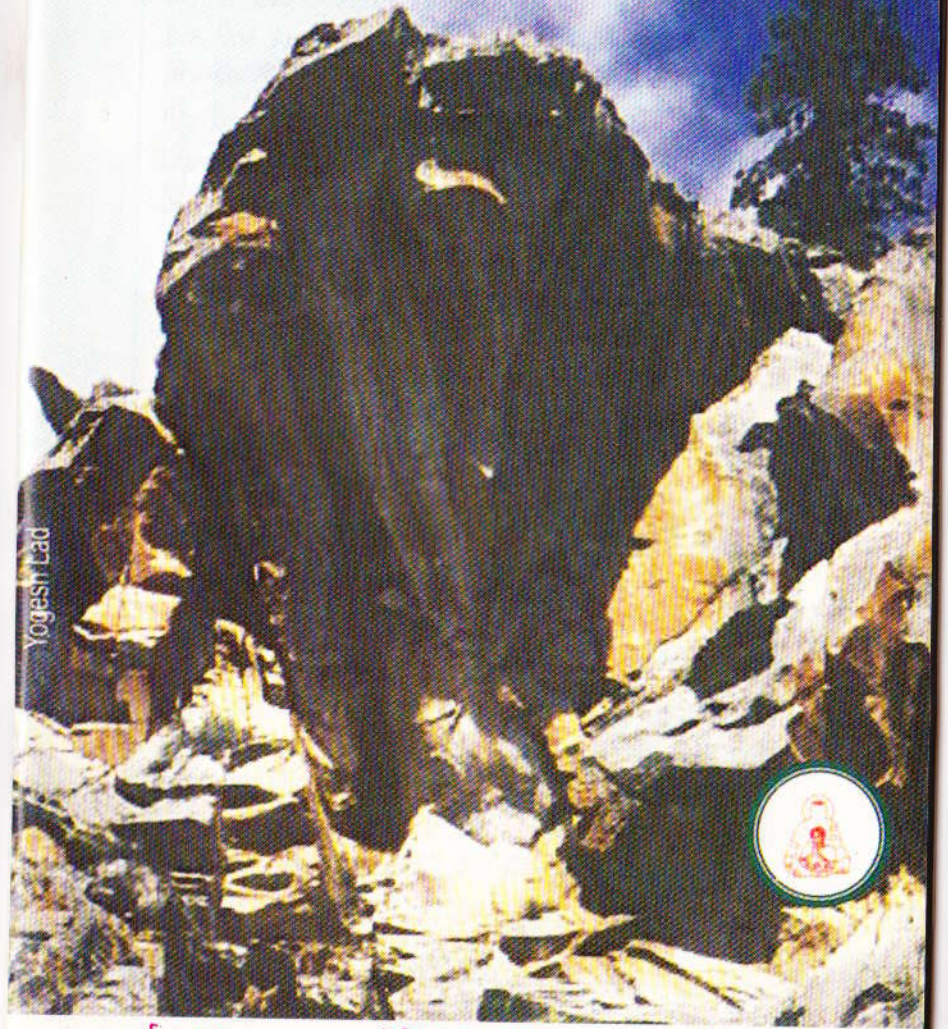

અદ્યાત્મ

Yogesh Lad

વર્ષ : ૨૩

એપ્રિલ : ૨૦૦૨

અંક : ૭

* તે બાળકો સલામત છે. *

મેં એક દૃશ્ય જોયું જે ઘણું અનેરું હતું. પૃથ્વી ને અનંત આકાશની વચ્ચે છેક અવકાશમાં એક નીસરણી હતી ને તેના પર ગૌર રંગની માતા ધીમે પગલે છતાં ગૌરવભેર ચઢી રહી હતી. માતાની પીઠ પાછળ એક બાળક હતું, તેની આંખમાં અનંત શાંતિ હતી ને નૂર હતું. માતાએ તેના હાથ પકડયા હતા ને તેણે માતાની કમરની આસપાસ પોતાના પગ ફેલાવી દીધા. માતા નીસરણી પર ચઢ્યે જતી પણ નીસરણીની નીચે ખીણ જેવું ઊંડાણ હતું, બંનેમાંથી કોઈએ તેમાં પડે તો સહિસલામત રહી શકે તેમ ન હતું. એ ગહન દૃશ્યને જોઈને મને ખાતરી થઈ કે સંસારની વિકટ યાત્રામાં તમારાં બાળકો સદા સલામત છે. અનંતની યાત્રામાં માણસને માટે પળે પળે પડવાની શક્યતા રહેલી છે. પણ જે તમને જ વળગી પડ્યાં છે ને જેમનો હાથ તમે પકડી લીધો છે, તે સદાને માટે સલામત છે. તમે જેમની માતા બન્યાં છો ને જે તમારાં બાળક છે તેમને કોઈ ચે કારણથી ડરવાનું કારણ ક્યાં છે? તમારી આટલી બધી દયા છતાં માણસ તમને ભૂલી જાય છે, એ આશ્ચર્ય છે. તમે ઉત્તમ માનવતન આપું છે તે તમારી સૌથી પહેલી દયા છે, એ તનનો સદુપયોગ કરીને માણસ ઉત્તમમાં ઉત્તમ પદવીએ પહોંચી શકે છે ને તમારી ઓળખ પણ કરી લે છે. તમારા સર્જનને તમારા હાથનું હથિયાર થઈને તે વધારે સુંદર બનાવી શકે છે. વળી સ્વર્ગ જેવા બીજા લોકોથી જરાય ઊંચે નહિ એવી આ પૃથ્વી પર માણસને જન્મવાની ને હરવાફરવાની તક આપીને તમે તેના પર એથી પણ વધારે દયા કરો છો.

યોગેશ્વરજી

અધ્યાત્મ

આધ્યાત્મિક વિકાસની નવી જ સ્થિતિજ ખોલતું ગુજરાતી માસિક
છૂટક નકલ ૪-૦૦ વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ. ૨૫-૦૦
વિદેશમાં રૂ. ૨૫૦-૦૦ (વિમાનથી)

- ⊗ સંસ્થાપક : પ. પૂ. યોગેશ્વરજી સર્વમંગલ ચે. ટ્રસ્ટ (રજી. અમદાવાદ).
- ⊗ તંત્રી-સંપાદક : શ્રી નારાયણ હ. જાની.
- ⊗ પ્રકાશન અને પ્રામિસ્થાન : 'અધ્યાત્મ' પ્લોટ નં. ૧૬૮૮ બી. સરદારનગર, ભાવનગર-૧.
- ⊗ અધ્યાત્મના સહાયક સ્વજનો : ૧. ડો. બી. જે. જાગણી, ૨. શ્રી ગોર-ધનભાઈ કલોલા અને ૩. શ્રી જ્યોત્સ્નાબેન ભરતકુમાર ત્રિવેદી.
- ⊗ તંત્રી, મુદ્રક અને પ્રકાશક : નારાયણ હ. જાની. ફોન : ૫૬૫૮૧૧
- ⊗ મુદ્રણસ્થાન : રાધેશ્યામ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, પ૩/૫૪સી-૧, બોરડીગેટ, ભાવનગર-૧. ફોન : ૨૦૨૧૬૧

લેખકોને નિમંત્રણ

⊗ અધ્યાત્મમાં લેખો, ભજનો કે ગીતો મોકલાવવા લેખકોને નિમંત્રણ છે. અધ્યાત્મની ભાવનાને અનુરૂપ જ લેખો સ્વીકારવામાં આવશે. ⊗ લખાણ કાગળની એક બાજુ ને સારા મોટા અક્ષરે લખેલું હોવું જરૂરી છે. બીજાં સામયિકોમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ લેખોની નકલો ન મોકલાવવા ચિનંતી છે.

'અધ્યાત્મ' અંગે સૂચનો

⊗ ગ્રાહકોને ગ્રાહક નંબર સરનામા સાથે લખવામાં આવે છે તે નોંધી લેવો. ⊗ 'અધ્યાત્મ' જે આપને ગમ્યું હોય તો આપના પરિચિત વર્ગમાં તેના ગ્રાહકો વધે તેવું આપ કરતાં રહેશો. ⊗ 'અધ્યાત્મ' દર માસની ૧૭ તારીખે પ્રસિદ્ધ થશે. કોઈ કારણે એકાદ અઠવાડિયા સુધી અંક ન મળે તો સ્થાનિક ટપાલ કચેરીમાં તપાસ કર્યા પછી અત્રે જણાવવું. સિલિકમાં હશે તો જરૂર મોકલી આપશે. ⊗ પત્રવ્યવહાર કરતી વખતે ગ્રાહક નંબર લખવાથી વધુ સરળતા રહેશે. ⊗ 'અધ્યાત્મ' અંગે કોઈ સૂચનો કરવાના હોય તો નિઃસંકોચ કરવા અનુરોધ છે. ⊗ દર મહિનાની તા. ૧૦ સુધીમાં જે ગ્રાહકોનાં નામ અત્રે મળી જશે, તેમને તા. ૧૭ મી એ અંક રવાના કરવામાં આવશે.

* અનુક્રમણિકા *

અભિનંદનીય શુભસંકલ્પ	મા સર્વેશ્વરી	૩
શ્રી યોગેશ્વર કથામૃત	મા સર્વેશ્વરી	૪
શ્રીરામકૃષ્ણદેવના ભક્તિસૂત્રો-૨	યશસ્વીભાઈ મહેતા	૧૨
મોક્ષના અધિકારી કેમ થવાય?	હિમતલાલ વ્ર. રાવલ	૧૮
અવધૂત મહાપુરુષનો અનુગ્રહ	યોગેશ્વરજી	૨૪
સંસ્કૃત સાહિત્યનો સમૃદ્ધ ખજાનો	હરીશચંદ્ર મગનલાલ	૨૯
પહેલાં જેવી ભક્તિ નથી	યોગેશ્વરજી	૩૪
માંડૂકા ઉપનિષદ્ (૪)	યોગેશ્વરજી	૩૫
What did I Learn from MAA	Hitesh Lad	૪૦
To Me, MAA and Prabhu are one	Dharmesh Lad	૪૫
પૂ. મા પાસેથી હું શું શીખ્યો?	તંત્રી	૪૮
મારે મન મા અને પ્રભુ એક જ છે	તંત્રી	૫૩
અધ્યાત્મનો અર્ક	યોગેશ્વરજી	૫૬
પૂ. માને પ્રાર્થના	સુરેશ શાહ	૬૧
રામકથા	યોગેશ્વરજી	૬૩

* અભિનંદનીય શુભસંકલ્પ *

શ્રી વાસુદેવ શ્રી પદ્માબેન-[એડમન્ટન-કેનેડા]
શ્રીઅંબેલાલ શ્રી હંસાબેન-[ટિરન્ટો-કેનેડા]
શ્રીપ્રભુદાસ શ્રી રૂક્મણીબેન-[ટિરન્ટો-કેનેડા]

કેનેડાની આ ત્રીજી શિબિરની પૂર્ણાહુતિ પ્રસંગે આ ભક્ત ત્રિપુટીના મનઅંતરે શુભસંકલ્પ જાગ્યો.

અધ્યાત્મમાસિકનો એપ્રિલ ૨૦૦૨ ના અંકનો આધિક ભાર અમે સાથે મળીને ઉપાડીશું.

પૂ. શ્રી ગુરુદેવ શ્રી યોગેશ્વરજીના ચરણકમળમાં પૂ. મા સર્વેશ્વરીની કૃપા-પ્રેરણાથી અર્પણ કરી રહ્યા છીએ.

* * *

હે ભક્ત ત્રિપુટી આપનું સર્વ પ્રકારે સર્વ મંગલ થાઓ એવી પ્રાર્થના.

અતિશય મોઘવારીમાં આપ જેવા થાંભલાઓના ટેકાથી અધ્યાત્મની ઈમારત ૨૨ વર્ષથી ગૌરવ સાથે ઉન્નત મસ્તકે ઊભી છે. એથી પણ આપ અભિનંદનના અધિકારી છો.

આભાર-અભિનંદન-આશીર્વાદ પ્રભુના.

— મા સર્વેશ્વરી.

અધ્યાત્મ

વરદ હસ્ત પ્રભુ તમારો, સદાય રહેજો જીવન સહારો

—મા સર્વેશ્વરી

વર્ષ : ૨૩

એપ્રિલ—૨૦૦૨

અંક : ૭

શ્રી યોગેશ્વર કથામૃત

મા સર્વેશ્વરી

તા. ૯/૯/૮૧ બુધવાર, ભાદરવા સુદ દશમ, ૨૦૩૭

સ્થળ : બોલ્ટન શહેર—ઈંગ્લેન્ડ.

દેશ કે વિદેશ પૂ. શ્રીના નિયમો એક સરખા. થાક, કંટાળો, આળસ જ નહીં. સૂર્યનારાયણના દર્શન થઈ રહ્યાં છે. દરરોજની જેમ દરરોજના સમયે પૂ. શ્રી પોતાના પલંગની નીચે એક ગરમ ધાબળાની ગડી કરી માળા લઈને જપ કરવા બેસે છે.

ઓરડામા સામે જ ત્રણ મોટી કાચની બારી છે. દિવાલ ઉપર ભગવાન રામ, કૃષ્ણ, શંકર, સહજાનંદસ્વામી, સાંઈબાબા ને કુંકારની મોટી તસ્વીરો દેખાય છે. ખૂણામાં એક કબાટ છે જેમાં સાંઈબાબા, અંબાજી, શ્રીરામકૃષ્ણપરમહંસ, શારદામણિદેવી, વિવેકાનંદ, શ્રીમદ્ રાજચંદ્રની તસ્વીરોનાં દર્શન થાય છે.

એપ્રિલ : ૨૦૦૨

૫

પૂ. શ્રી નવ વાગ્યે દૂધ પીવે છે. અહીં ત્રણ પ્રકારનું દૂધ મળે છે. ગાયનું તાજુ દૂધ, સૌથી વધુ ક્રીમવાળુ ને પાવડરવાળુ શીશી ઉપર સફેદ, લીલા, સોનેરી રંગનાં વિવિધ ઢાંકણ ઉપરથી તે દૂધ કયા પ્રકારનું છે, તે ખબર પડે છે. સૌથી વધુ ક્રીમવાળુ ૨૧ પેનીમાં મળે છે. બીજું ૧૮ ને ૧૯ પેનીનું હોય છે.

પૂ. શ્રી દૂધ પીધા પછી બે કલાક લેખન કરે છે. પછી થોડો આરામ જપ કરતાં કરતાં કરી લે છે.

સાડા અગિયારની મુલાકાત શરૂ થાય છે. એક પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પૂ. શ્રી કહે છે:—

“કેટલાક ધર્મનું પહેલું પગથિયું સત્યને માને છે. તો તે પ્રમાણે ચાલે. કેટલાક ધર્મના પ્રથમ પગથિયાને માતૃદેવો ભવ માને છે તો તે પ્રમાણે સેવા કરે. કેટલાક વળી શુદ્ધ આહારને જ પ્રથમ પગથિયું માને, કેટલાંક મંદિરે દરરોજ જવું તેને જ ધર્મ માને છે. કેટલાક નિયમિત ધર્મગ્રંથનું વાચન, પ્રાર્થના, સ્તુતિ, સ્મરણને ધર્મ માને તો તે પ્રમાણે તેઓએ કરવું જોઈએ.

સૌ ધર્મના જુદાં જુદાં પગથિયાં માને તો ભલે, આપણને શો વાંધો છે? પણ માને તે પ્રમાણે જો તેઓ કરશે તો એ કરતાં કરતાં ધર્મનું બીજું પગથિયું દેખાશે.

આપણે આપણા પિતાજી શું કરતા તે ન જોવાનું. હા. તેઓ સારુ જે કરતા તે તો આપણે કરવાનું. તેઓ જપ ન કરતા તોપણ આપણે તે, સારું છે માટે કરવાનું.

દલપતરામે ધર્મના ચાર પગથિયાં કહ્યાં છે. સત્ય, દયા, તપ, શૌચ. મહર્ષિ વ્યાસે કહ્યું કે ધર્મ પાળવો જ હોય તો બે વાત ખાસ યાદ રાખજો. એક કોઈને તનથી કે મનથી પીડા ન પહોંચાડતા.

બીજું સૌનું ભલું કરી છૂટજો. તો વળી કબીર સાહેબે એક જ વાત કહી. કટુવચન મત બોલ.

શાસ્ત્રોએ જે શિષ્યાચારો બતાવેલા છે તે પ્રમાણે ચાલવું તે ધર્મ. પૂ. શ્રીની અમૃતવાણી એકધારી વહી રહી છે. ઓરડો આખોયે મુલાકાતીઓથી ભરાઈ ગયો છે. વળી પ્રશ્નો શરૂ થાય છે.

પ્રશ્ન : મારે એ જાણવું છે કે સત્યસાંઈબાબાએ શીરડી સાંઈ-બાબાનો અવતાર છે?

પૂ. શ્રી : એ તો તમારી શ્રદ્ધાનો વિષય છે. તમે એવું માનો છો તો તમારી શ્રદ્ધા વધશે. તમને તે સ્વરૂપ તેમનામાં દેખાય તો શ્રદ્ધા વધે.

પૂ. શ્રી : તે સારું જ ગણાય ને? ભૂતપ્રેત તો નથી દેખાતાને? સંત જ દેખાય છે ને તે સારું ગણાય.

સૂરતમાં એક આચાર્યાબેન છે જેઓને મારું પ્રવચન ચાલું થાય તે દરમ્યાન પોંડીચેરીનાં માતાજી જ મારા સ્વરૂપમાં દેખાયાં કરે. તેઓ શ્રી અરવિંદ ને શ્રી માતાજીને માને છે. બોલો. આતો ભણેલા સમજદાર વ્યક્તિના અનુભવની વાત કરી. કોઈ અંધ-શ્રદ્ધાળુની નહિ.

એટલે જેને જેને સંતદર્શન થાય તે તો સારું જ છે ને! તમને જે દેખાય છે તેને શ્રદ્ધાથી સાચુ માનીને આગળ વધો. જેને તેને પૂછાપૂછ ન કરો. જ્યાંસુધી તમારો અંતરાત્મા કબૂલ કરે છે ત્યાંસુધી તે માની જ લો.

પ્રશ્ન : સત્યસાંઈબાબા ભક્તોને દર્શન આપી શકે?

પૂ. શ્રી : હા. આપી શકે. શક્તિશાળી ને સાચા સંત હોય તો તે ગમે ત્યાં દર્શન આપી શકે.

એ સાંભળીને પ્રશ્ન પૂછનાર ભાઈ પોતાનો અનુભવ કહી સંભળાવે છે.

પૂ. શ્રી : ન જાને કિસ વેશમે નારાયણ મીલ જાય. એટલે સૌ સંતો પ્રત્યે આદર-પ્રેમભાવ રાખો.

પ્રશ્ન : મૌનથી લાભ થાય છે? હું ભોજન સમયે મૌન રાખું છું.

પૂ. શ્રી : તો તો તમને લાભ થતો જ હશે ને? મૌન રાખવાથી શાંતિ મળે. ગુસ્સો ન થાય. ગુસ્સો આવે તોપણ અંદર જ રાખવો પડે. નકામી વાતોમાં સમય ન બગડે. મૌન સાથે જપ કરો. મૌનમાં મનને પ્રભુપરાયણ બનાવો.

એક ભાઈ : આ ભાઈ દર્શનની વાતો કરે છે તો ગીતામાં તો ભગવાને કહ્યું છે કે આપણી આ આંખથી દર્શન ન થાય તો જે દર્શન થાય છે તે કંઈ આંખથી થાય છે. ને દર્શન થાય ખરાં?

પૂ. શ્રી : મનની આંખથી દર્શન થાય.

એમ કહી પૂ. શ્રી પોતાને થયેલા સિદ્ધપુરુષોને શીરડી સાંઈ-બાબાના દર્શનની વાતો કહી સંભળાવે છે.

મુલાકાતનો સમય ક્યારનો પૂરો થઈ ગયો હતો. ઘડિયાળમાં ૧૨-૪૦ થઈ ગયા હતા. સૌનું ધ્યાન એ તરફ ગયું. સૌએ પ્રણામ કરી વિદાય લીધી. ત્યારબાદ સર્વેશ્વરી ભોજન માટે મગભાત શાક બનાવે છે.

મુલાકાતના ઓરડામાં જ નીચે બેસી ભોજન લઈ લેવાનું બને છે. ભોજન બાદ પૂ. શ્રી આરામ કરે છે. સર્વેશ્વરી અધ્યાત્મના ગ્રાહકોની નોંધનું અને ડાયરીનું કાર્ય કરે છે. આરામ બાદ પૂ. શ્રી પણ એક કલાક લેખન કરે છે.

સાંજની મુલાકાતનો સમય થતાં સૌ આવે છે. પ્રશ્નોત્તરી શરૂ થાય છે.

પ્રશ્ન : આપણે કોઈને ભોજન આપીએ તો તે પોતાનું પુણ્ય જમાડનારને આપી જાય છે?

પૂ. શ્રી : ના. જમનાર પોતાનું પુણ્ય કોઈને આપી જતો નથી. પણ જમાડનારને સત્કર્મ કર્યાનું ફળ મળે છે.

જે જે તમારે ત્યાં જમે તેનું તેનું પુણ્ય જો એ રીતે અપાઈ જતું હોય તો અમારા જેવા સંતો તો રોજ બીજાને ત્યાં જ જમે, તો તેમનું શું?

એટલે જમાડનારને સત્કર્મનું પુણ્ય મળે. જમનારનું પુણ્ય નહીં. પણ આ વિચાર એક રીતે સારો છે. જેથી સૌનું કે કોઈનું મક્ત કે હરામનું ખાવાની ટેવ ન પડે. બીજાને ખવડાવો તે જરૂરી છે.

આજના આ પ્રશ્ન ઉપરથી કોને ભોજન આપવું? વળી ભોજન બાદ તેનાં કર્મો ખરાબ હોય તો જમાડનારને દોષ લાગે? વિગેરે વાતોની સુંદર ચર્ચા થઈ.

આજે પ્રવચન સમયસર પૂર્ણ થયું. બોલ્ટનથી ૫૦ માઈલ દૂર બ્લેકપૂલ નામના સ્થળમાં જવાનું બન્યું.

બ્લેકપૂલ દરિયાકિનારે આવેલું છે. અહીં આ આખોયે માસ વીજળીની વિવિધ રોશનીથી સુશોભિત થાય છે. તે રાત્રે જ થાય છે. આખોયે ઈંગ્લેન્ડમાંથી લોકો આ જોવા માટે આવતા હોય છે.

માર્ગ ઉપર વીજળીથી રંગીન ફૂલો, પશુઓ, પક્ષીઓ, બાળકો વગેરેનાં પ્રતિકોને હાલતાં ચાલતાં કરી શણગારેલા હતાં.

માર્ગમાં આવતાજતા સત્સંગની જ વાતો થઈ. જેમાં ભારતના સેવાભાવી ભાઈબેનો ઈલાબેન, જીતુભાઈ વગેરેની વાતો થઈ.

રાત્રે બારને ત્રીસે ઘરે આવી ગયા. આરામ.

બોલ્ટનના યજમાન શ્રી છોટુભાઈ તથા તેમનાં ધર્મપત્ની ખૂબ ભાવિક ને સેવાભાવી છે. બોલ્ટનમાં પ્રવચનો ગોઠવનારને દર-રોજ લઈ જવા લાવવાની સગવડ કરનાર શ્રી વિઠ્ઠલભાઈ અને લક્ષ્મીબેન પણ ખૂબ પ્રેમાળ ને સેવાભાવી. સોમાભાઈ નામના એક ભાઈ પણ ખૂબ શ્રદ્ધાળુ છે, જે પૂ. શ્રીને સાઉથ આફ્રિકા લઈ જવા ઈચ્છે છે. શ્રી મોહનભાઈ ને રૂક્મણીબેન પણ પૂ. શ્રીને જ ગુરુજી માની શ્રદ્ધાભક્તિ રાખનાર સેવાભાવી દંપતી છે.

વિદેશની ધરતી ઉપર આવા શ્રદ્ધાળુ ને સેવાભાવી પાત્રોને જોઈ આનંદ થાય છે.

તા. ૧૦/૯/૮૧ ગુરુવાર, ભાદરવા સુદ અગિયારસ, ૨૦૩૭

સ્થળ : બોલ્ટન શહેર-ઈંગ્લેન્ડ.

આજે અગિયારસ છે તેથી પૂ. શ્રી ફક્ત શીર્ષાસન જ કરે છે. નિશ્ચિત જપ પણ થાય છે તો ધ્યાન પણ થાય છે લેખન પણ સવા અગિયાર સુધી થાય છે.

મુલાકાત ના સમયે આજે પણ આખોયે ઓરડો ભરાઈ ગયો છે. સૌ પ્રણામ કરીને બેઠા.

શ્રી વિઠ્ઠલભાઈએ વાતો કરતાં જણાવ્યું. હું આપના મસૂરીના નિવાસસ્થાનને જોઈ આવ્યો છું.

એ સાંભળી પૂ. શ્રીએ આજે વિગતવાર વાતો કરી, પોતે મસૂરીમાં છ વરસ હોટલમાં વેશબદલીને રહેતા ને સાધના કરતા,

ભોજનાલયમાં ભોજન લેતા એક વાર ધર્મની ચર્ચામાં કોઈ બે ભાઈઓ વચ્ચે મતભેદ થયો તો પૂ. શ્રીએ પોતાનો અભિપ્રાય આપ્યો ત્યારથી તે બંને ભાઈઓએ પૂ. શ્રીની વિદ્વત્તા ઓળખી ને પ્રવચન ગોઠવવાનો વિનંતિભર્યો આગ્રહ તેઓએ કર્યો. પૂ. શ્રીએ પ્રથમવાર પ્રવચન આપ્યું. ને મસૂરીમાં જાણીતા થયા. પછી સેવાની પ્રવૃત્તિ શરૂ થઈ. વિગેરે વાતો આજે પૂ. શ્રીએ કહી સંભળાવી.

બીજા પણ ત્રણ પ્રશ્નો આજની બેઠકમાં પૂછાયા.

૧. અગિયારશનું મહત્ત્વ સમજાવો?

૨. આત્મહત્યા કરનારની શી ગતિ થાય?

૩. કોઈ પણ પ્રશ્નનો ઉકેલ સંસારની રીતે લાવવો કે આધ્યાત્મિક રીતે લાવવો?

પૂ. શ્રીએ સરસ રીતે સમજાવી વિગતવાર વાતો કરી. સમય થતાં સૌએ વિદાય લીધી.

આજે અગિયારશ છે. પૂ. શ્રી ભોજન લેનાર નથી, તો આ ધરના યજમાન બેન પૂ. શ્રી માટે બદામ, દ્રાક્ષ, કાજુ, ખજૂર, અખરોટનાં મોટાં મોટાં પેકેટો એક મોટા બોક્ષમાં ભરીને લાવે છે. એમના પતિદેવ લીલાફૂળોના ત્રણ ચાર પેકેટ, દહીંના બે ડબ્બા, દૂધ વિ. ખૂબ ખૂબ પ્રમાણમાં લાવે છે.

પૂ. શ્રીએ ઢગલાબંધ સુકા ને લીલા ફૂળોમાંથી સક્કરટેટી, ખજૂર, કેળુ ને દૂધ થોડા પ્રમાણમાં લે છે. ફૂળાહાર બાદ આરામ પછી વળી થોડું લેખન થાય છે.

સાંજે આજની મુલાકાતમાં ત્રણ યુવાન બેનો ને એક યુવાન

ભાઈ આવીને બેઠાં છે. તે પૈકી એક બેન દરરોજ ધ્યાનમાં બેસે છે. પૂ. શ્રીએ તેમને ધ્યાનની રીત પૂછી. પછી યોગ્ય માર્ગદર્શન આપ્યું.

ચારે ભાઈબેનોને પ્રાણાયામ, આસન, યોગમુદ્રા વિશે જાણવું હતું. પૂ. શ્રીએ સૌને તે અંગે માર્દર્શન આપી પ્રત્યક્ષ કરવાની રીત શીખવી. સૌએ તે પ્રમાણે ત્યાં બેસીને કર્યું.

મુલાકાતની બેઠક ટૂંક સમયમાં પૂર્ણ કરી, આજે શ્રી મોહન-ભાઈને ત્યાં સત્સંગ હતો. પૂ. શ્રી ને સર્વેશ્વરીનું ફૂલોના હાર, ગંગાજળથી સ્વાગત થયું. આરતી ઉતારી. થોડી વાતો થઈ.

આ દેશમાં સંતો માટે લોકો ફૂળફૂલો લાવે છે. અહીં બધાં જ ફૂળો ને સૂકામેવા મળે છે. સક્કરટેટી, તડબૂચ, મોસંબી, દ્રાક્ષ, સફરજન, કેળાં અનાજ પણ બધું જ મળે. બાસમતી ચોખા, દરેક જાતનાં કઠોળ, દાળ, લોટ વગેરે બધું જ મળે.

ફૂળ, ફૂલ, કઠોળ, સૂકામેવો દરેક ઉપર દુકાનનું નામ ને તે વસ્તુની કિંમત જણાવતી કાપલી લગાડેલી હોય છે. દરેક વસ્તુ કોથળીમાં પેક કરેલી હોય. તે આપણે જાતે જ લઈ લેવાની હોય છે. ફૂળ ઉપર પણ એ રીતે કાપલી લગાડેલી હોય છે.

(ક્રમશઃ)

શ્રીરામકૃષ્ણગદ્યના ભક્તિસૂત્રો-૨

સંકલન : યશસ્વીભાઈ મહેતા

૪. ભક્તિલાભના ઉપાય

(૧) આ ભક્તિ કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય? પહેલા સાધુસંગ કરવો જોઈએ. સાધુસંગ કરવાથી ઈશ્વર સંબંધી વાતોમાં શ્રદ્ધા બેસે છે. શ્રદ્ધા પછી નિષ્ઠા અને નિષ્ઠા પછી ભક્તિ થાય છે.

(૨) આ ભક્તિ પ્રાપ્ત કરવી હોય તો શરૂમાં નિર્જન સ્થળ જરૂરી છે. એકાંતમાં ઈશ્વરચિંતન કરવાથી ભક્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે.

(૩) પહેલવહેલાં, પતિપ્રત્યે પત્નીની જેવી નિષ્ઠા થાય છે તેવી નિષ્ઠા જો ઈશ્વરમાં થઈ જાય તો ભક્તિ પ્રાપ્ત થઈ એમ સમજવું.

(૪) એના પાદપદ્મોમાં ભક્તિ પ્રાપ્ત થાય તે માટે સાધના કરવી જોઈએ, વ્યાકુળ થઈ તેને બોલાવવા જોઈએ. હજારો વસ્તુઓમાંથી મનને ખેંચીને તેનામાં લગાડવું જોઈએ.

(૫) ઈશ્વરના નામ-ગુણ-કીર્તનનો અભ્યાસ કરવાથી પણ ક્રમશઃ ભક્તિ થાય છે.

(૬) સાકાર ઈશ્વરનું ચિંતન કરવાથી શીઘ્ર ભક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.

(૭) ઈશ્વરના અવતારને હૃદયપૂર્વક પ્રાર્થના કરવાથી તેના સ્વરૂપમાં મન પણ લાગે છે અને એનાં શ્રી ચરણોમાં શુદ્ધ ભક્તિ પણ થાય છે.

(૮) પ્રાર્થના કરો. તે દયામય છે. શું તેઓ ભક્તની વાત નહિ સાંભળે? તેઓ કલ્પતરું છે, એની પાસે જઈને જે વ્યક્તિ જે કાંઈ માંગશે, એ તેને મળશે.

(૯) ત્યારે ઈશ્વરને પ્રાર્થના કરો, ત્યારે કેવળ તેમના પાદ-પદ્મોમાં શુદ્ધ ભક્તિ જ માગો.

(૧૦) મા, (પ્રભુ!) હું તમારે શરણે આવ્યો છું, શરણાગત છું. મેં તમારા પાદપદ્મોમાં શરણ લીધું છે. મા, હું દેહસુખ માગતો નથી, માનસન્માન ઈચ્છતો નથી, (અણિમાદિ) અષ્ટસિદ્ધિઓ પણ ઈચ્છતો નથી, કેવળ એટલું જ કહું છું કે તમારા પાદપદ્મોમાં શુદ્ધ ભક્તિ આપો-નિષ્કામ, અમલા, અહૈતુકી ભક્તિ થાઓ અને મા હું તમારી ભુવનમોહિની માયામાં મુગ્ધ ન થાઉં-તમારી માયાનાં સંસારમાં કદી કામિનીકાંચનમાં મને આસક્તિ ન થાઓ. મા, તમારી સિવાય મારું બીજું કોઈ નથી. હું ભજનહીન, સાધનહીન, જ્ઞાનહીન અને ભક્તિહીન છું. કૃપા કરીને મને તમારા પાદપદ્મોમાં શુદ્ધ ભક્તિ આપો.

૫. ભક્તિયોગમાં આવતાં વિધનો

(૧) બધું સ્વપ્નવત્ છે એમ કહેવાથી ભક્તિની હાનિ થાય છે.

(૨) જેઓ સિદ્ધિ માંગે છે તે ઈચ્છે છે, તેવા લોકો માટે ઈશ્વરમાં શુદ્ધભક્તિ થવી બહુ જ કઠિન છે.

(૩) ખરાબ લોકોનો સંગ સારો નથી, એનાથી થોડા દૂર રહેવું જોઈએ. તેમનાથી પોતાને બચાવીને ચાલવું જોઈએ.

(૪) વ્યર્થ-તર્ક અને વિચાર કરવાથી વસ્તુલાભ મળતો નથી.

૬. ભક્તિના પ્રકાર

પ્રકૃતિ પ્રમાણે ભક્તિ ત્રણ પ્રકારની હોય છે.

૧. સત્ત્વગુણી ભક્તિ. ૨. રજોગુણી ભક્તિ. ૩. તમોગુણી ભક્તિ.

(૧) સત્ત્વગુણી ભક્તિએ કેવળ ઈશ્વર જ જાણી શકે છે. સત્ત્વગુણી ભક્ત ભક્તિભાવ દૂષાવવાનું પસંદ કરે છે. ક્યારેક મચ્છરદાની અંદર બેસીને એ ભગવાનનું ધ્યાન કરે છે. કોઈને ખબર પણ પડતી નથી. સત્ત્વનું સત્ત્વ અર્થાત્ વિશુદ્ધ સત્ત્વ હોવાથી, ઈશ્વરદર્શનમાં વાર નથી લાગતી.

ભક્તિનો રજોભાવ જેનામાં હોય, એને ઈચ્છા થાય છે, કે લોકો જુએ કે હું ભક્ત છું.

ભક્તિમાં તનો ભાવ એવો ભક્તિભાવ જાણે કે દાડું પાડુંની દાડ મનમાં ખૂબ બળ, જ્વલંત વિશ્વાસ જ્યારે એક વાર હું કાલી નામ લઈ ચૂક્યો, દુર્ગા ના લઈ ચૂક્યો, એક વાર રામનામ લીધું છે, તો પછી મને પાપ કેવું?

(૨) આટલા જ લોકોનું આટલું ધ્યાન કરવું પડશે, આ રીતે પૂજા કરવી પડશે, આ બધી વેદલીભક્તિ છે. રાગભક્તિ, પ્રેમ-ભક્તિ-ઈશ્વરમાં પોતાના સગા સાથેની પ્રીતિ જેવી આવે એટલી જ આવવાથી પછી બીજી કોઈ વિધિ કે નિયમ રહેતા નથી. આવી રાગભક્તિ, આવી પ્રીતિ અનુરાગવિના ઈશ્વર મળતા નથી.

(૩) તે કેવળ ઈશ્વરદર્શન ઈચ્છે છે, અને ધન-માન, દેહ સુખ કંઈ પણ ઈચ્છતા નથી. એનું નામ છે શુદ્ધ ભક્તિ.

(૪) ઈશ્વર ઉપર ખૂબ પ્રેમ ન હોય તો પ્રેમભક્તિ થતી નથી.

(૫) એક નિષ્ઠાભક્તિ પણ કહે છે બધાને પ્રણામ કરવા, માન આપવું, પરંતુ હૃદયનો આંતરિક પ્રેમ એક ઉપર જ હોય, આ નિષ્ઠા છે.

(૬) નિષ્ઠાભક્તિનું બીજું નામ છે-અવ્યભિચારીણીભક્તિ.

(૭) અહૈતુકીભક્તિ-મુક્તિ, માન, રૂપિયા-પૈસા, રોગનિવારણ થવું આવું કંઈ પણ ઈચ્છતો નથી, બસ તમને જ ચાહું છું આને અહૈતુકીભક્તિ કહે છે. પ્રલ્લાદની અહૈતુકીભક્તિ છે. ઈશ્વર પ્રત્યે એને શુદ્ધ નિષ્કામ પ્રેમ છે.

સુવાક્ય

દુઃખ દૂર કરવાનો ઉપાય નથી એવું થોડું છે? ઈશ્વરના શરણ તથા સ્મરણથી તે દૂર થઈ શકે છે. ઈશ્વરની કૃપાથી કોઈએ દુઃખ અસાધ્ય નથી રહેતું. **યોગેશ્વરજી**

ધ. : ૪૬૩૪૩૧

ઓ. : ૩૬૨૪૩૭

: ૪૮૦૪૨૮

: ૩૬૦૩૭૬

ખેતીની સિયાઈ માટે વિશ્વસનીય એન્જીન

“સત્યવાન” તથા “ચંદન”

૬, ૮ તથા ૧૦ હો. પા.

-: બનાવનાર :-

કનેરીયા એન્જીનીયરીંગ વર્ક્સ

૧/W, ભક્તિનગર ઈન્ડસ્ટ્રીઅલ એસ્ટેટ, રાજકોટ-૩૬૦૦૦૨

પ્રાર્થનાનો આશ્રય સર્વાવસ્થામાં લઈ શકાય છે. એને માટે કોઈ વિશેષ વિધિની આવશ્યકતા નથી. છતાં પણ વિધિનો આગ્રહ રાખવો જ હોય—ખાસ કરી આરંભમાં—તો એ આગ્રહ આવો હોઈ શકે.

પ્રાર્થનાના સાધકે સૌથી પહેલાં સ્વચ્છ થઈને પવિત્ર સ્થાનમાં આસન ઉપર બેસવું. મનની પ્રસન્નતા, શાંતિ તથા સ્થિરતા માટે જરૂરત લાગે તો ધૂપદીપ તથા પુષ્પો રાખવાં.

પ્રાર્થનાની શરૂઆતમાં આંખ બંધ કરવી. એવું શ્રદ્ધાપૂર્વક સમજવું કે જેમની પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે, તે પરમાત્મા સામે છે, દૂર નથી. એ દેખાય કે ના દેખાય તોપણ આપણને અર્હાનશ જોયાં કરે છે. એટલે પોતાના અંતરના ભાવોની અભિવ્યક્તિ કરતા પહેલાં તેનું સ્મરણ કરવું અને મનોમન પ્રણામ કરવા.

પ્રાર્થનાની પરિસમાપ્તિ પછી ફરી પરમાત્માને પ્રેમપૂર્વક પૂજ્ય-ભાવે પ્રણામ કરીને આસન પરથી ઊભા થવું. યોગેશ્વરજી

સૌજન્ય :

* યોગકૈવલ્યમ્ *

યોગ એન્ડ ટોટલ હેલ્થ રીસર્ચ સેન્ટર

ડો. હિમાંશુ પાઠક * શ્રીમતી હેમીના પાઠક * શ્રીમતી મીરાદેસાઈ

સરદારપુલ પાસે, વિશાલનગરની બાજુમાં, કાઉન રેસ્ટોરન્ટની ગલી, પાણીની ટાંકી પાછળ, ભુલકા ભુવન સ્કૂલ નજીક, અડાજણ રોડ, સુરત.

ફોન : ૨૬૯૫૫૩૮, ૨૬૯૫૫૧૮ * રહેઠાણ : ૨૭૭૯૨૮૩

મોબાઈલ : ૯૮૨૪૦૪૩૦૩૩

E-mail : modernyogee@hotmail.com.

Visit us at : www.yogkaivalyam.com

આ બધાં બંધનોનું કારણ છે અજ્ઞાન. અજ્ઞાનથી જ આપણે બદ્ધ થયા છીએ. એમાંથી છૂટવાનો ઉપાય છે જ્ઞાન; એ આપણને પેલે પાર લઈ જશે. એ જ્ઞાન કઈ રીતે આવે? પ્રેમથી, ભક્તિથી, ઈશ્વરની ઉપાસનાથી, સર્વ ભૂતોને ઈશ્વરનાં મંદિરો સમજી સર્વ જીવોપ્રત્યે પ્રેમ રાખવાથી એ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય. બધામાં તે જ વસેલો છે. આમ તીવ્ર ભક્તિથી જ્ઞાન આવશે, અજ્ઞાન ચાલ્યું જશે, બંધનો તૂટી જશે અને આત્મા મુક્ત થશે.

સ્વામી વિવેકાનંદ

સૌજન્ય :

જ્યોતિષ વિષયક સચોટ માર્ગદર્શન
ધાર્મિક પૂજન વિધિ
કોમ્પ્યુટરાઈઝ્ડ જન્માક્ષર

☎ 436216
435371

॥ મા સર્વેશ્વરી જ્યોતિષ કાર્યાલય ॥

પ્રોફેસર શ્રી વિજયભાઈ પંડિતજી

જ્યોતિષાચાર્ય, ડબલ ગોલ્ડ મેડાલીસ્ટ (M.S.U.)

૨૦૧/બી, 'સ્નેહસુધા', સુરસાગર સામે, મ્યુઝિક કોલેજની બાજુમાં,
દાંડીયા બજાર, વડોદરા-૩૯૦૦૦૧. ફોન : ૯૧(૨૬૫) ૪૩૫૩૭૧

Website : www.vijaybhaipanditji.com

E-mail : vijaybhaipanditji@hotmail.com

મોક્ષના અધિકારી કેમ થવાય?

હિમતલાલ વ્ર. રાવલ

મોક્ષ એટલે છૂટકારો. બંધનમાંથી મુક્તિ. રાગ-દ્વેષ માન-અપમાન, હર્ષ-શોક વગેરે દ્વન્દ્વો તેમ જ કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર વગેરે ચિત્તના વિકારોથી છૂટવું. આ બધાથી મુક્ત તવું; એનું નામ મોક્ષ. આ બધાથી મુક્ત થયા બાદ પરમ આનંદ હોય. એ આનંદમાં દુઃખનો લેશ ન હોય. આમ મોક્ષ એટલે પરમ આનંદની પ્રાપ્તિ અને દુઃખની નિવૃત્તિ; એનું નામ મોક્ષ.

આ મોક્ષની પ્રાપ્તિ કેમ સંભવે? અથવા એ માટે શી લાયકાત કેળવવી જોઈએ? એ જોઈએ.

આ માટે આંતરખોજ જરૂરી છે. આત્મનિરીક્ષણની જરૂર છે. આપણી જાતને જ પ્રયોગશાળા બનાવી, સાચી વૈજ્ઞાનિક ઢબે મથામણ કરવાની જરૂર છે. શરીર, ઈન્દ્રિય, મન, અંતઃકરણ વગેરે શું છે? આપણે કોણ? વગેરે વિચારવાની જરૂર છે. આપણે આ શરીર, પ્રાણ કે મનરૂપ છીએ કે એ બધાથી પર કોઈ બીજા છીએ? આપણું વાસ્તવિક સ્વરૂપ શું છે? એ જાણવાનું છે. એ સ્વરૂપને જાણવું એ જ જ્ઞાન. આ બધા દ્વન્દ્વો તેમ જ ચિત્તના વિકારોની અસર ક્યાંસુધી પહોંચે છે? એ વિકારો આપણા સ્વરૂપને સ્પર્શે છે કે શરીર અને મન સુધી જ તેની અસર થાય છે? એ વિચારવાનું છે. જાણીને, વિચારીને અનુભવવાનું છે. આ જાણવું, અનુભવવું એ જ જ્ઞાન. આવું જ્ઞાન મોક્ષના સાધનરૂપ છે.

ત્યારે હવે આવા જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ તથા અનુભવ માટે કેટલીક

પૂર્વ તૈયારી જરૂરી છે. એ તૈયારી શી છે? એ જોઈએ.

આપણા અંતઃકરણમાં ત્રણ પ્રકારના દોષો છે.—(૧) મળ, (૨) વિક્ષેપ અને (૩) આવરણ.

(૧) મળ દોષ:—મળ એટલે પાપજન્ય સંસ્કાર. પાપકર્મમાં પ્રેરનાર વૃત્તિ. આ સંસ્કાર અથવા વૃત્તિ માણસને અનિચ્છાએ અશુભમાં પ્રેરે છે. અને અશુભ અથવા પાપકર્મ કરનારને ચિત્તમાં શાંતિ હોતી નથી. માટે મોક્ષની ઈચ્છા રાખનારે પ્રથમ આ મળ-દોષને દૂર કરવો જરૂરી છે. આ પાપજન્ય સંસ્કારોને ક્ષીણ બનાવવા જરૂરી છે. આ મળદોષની નિવૃત્તિનું સાધન નિષ્કામ સેવા છે. નિષ્કામ સેવાથી અંતઃકરણની શુદ્ધિ થાય છે. અંતઃકરણમાં પાપજન્ય સંસ્કારોનું બળ ક્ષીણ થાય છે. છેવટે નાશ પામે છે. આ રીતે અશુભ સંસ્કારોરહિત બનેલા શુદ્ધ અંતઃકરણમાં પ્રસન્નતાનો અનુભવ થાય છે. આવી ચિત્તની પ્રસન્નતા એ જ ખરો આનંદ. એને આપણે સુખને બદલે આનંદ કહીશું. સુખ વિષયો પર આધારિત છે. જ્યારે સાચો આનંદ નિરાલંબ છે. એ આનંદને વિષયોની અપેક્ષા હોતી નથી.

(૨) વિક્ષેપ દોષ:—વિક્ષેપ એટલે ચિત્તની ચંચળતા. મનની દોડ. ચંચળ ચિત્તમાં આનંદનો અનુભવ થઈ શકે નહિ. આનંદ અથવા પ્રસન્નતા ચિત્તની એકાગ્રતામાં છે. મનની સ્થિરતામાં છે. વિક્ષેપવાળા ચિત્તમાં આનંદનો અનુભવ થઈ શકતો નથી. એ આપણા અનુભવની વાત છે. એટલે શાંતિ મેળવવા અથવા આનંદનો અનુભવ કરવા ચિત્તને સ્થિર રાખવાના અભ્યાસની જરૂર છે. જેટલે અંશે બહારના આઘાત-પ્રત્યાઘાત મનને હલાવી ન શકે એટલે અંશે સ્થિરતા પ્રાપ્ત કરી કહેવાય. એટલે અંશે વિક્ષેપ

ઓછો થયો ગણાય. અને આ માટે ધ્યાન, જપ, પૂજા, ઉપાસના વગેરે સાધન જરૂરી છે. આ બધી ક્રિયામાં મનને સ્થિર રાખવાનો અભ્યાસ કરવો પડે છે.

(૩) આવરણ દોષ:—આવરણ એટલે પોતાના વાસ્તવિક સ્વરૂપનું અજ્ઞાન. આપણા સાચા સ્વરૂપને ઢાંકી કંઈ બીજું જ દર્શાવે એ આવરણ. આપણું ખરું સ્વરૂપ જે સત્, ચિત્ અને આનંદરૂપ આત્મા છે; એનો અનુભવ ભૂલાવી આપણે શરીર, ઈન્દ્રિયો, પ્રાણ કે મનરૂપ છીએ એવી દૃઢતા કરાવે એ આવરણ. આ આવરણ દોષથી આપણે આપણી જાતને શરીર, પ્રાણ કે મનરૂપ માનીએ તો એમના જે ધર્મો છે એ આપણને અસર કરે જ. આપણે શરીરરૂપ બન્યા એટલે લાંબા, ટૂંકા, કાળા, ગોરા વગેરે શરીરના ધર્મો આપણામાં આરોપવાના. પ્રાણરૂપ બન્યા એટલે ભૂખ—તરસ જે પ્રાણના ધર્મો છે એ આપણે આપણામાં માનવાના જ. મનરૂપ બન્યા એટલે સુખ—દુઃખ, માન—અપમાન, કામ, ક્રોધ વગેરે મનના વિકારોથી આપણે દાઝવાના. વેદાંતની પ્રક્રિયા પ્રમાણે આપણા વાસ્તવિક સ્વરૂપને જાણીએ તો આ આવરણદોષ દૂર થાય. આ દોષને દૂર કરી; આપણે અનુભવવું જોઈએ કે આ શરીર, ઈન્દ્રિયો, પ્રાણ વગેરેને જાણનાર હું એમનાથી જુદો છું. એ બધાનો દ્રષ્ટા, સાક્ષી સત્, ચિત્ અને આનંદરૂપ છું. શરીર, મન વગેરેના કોઈ ધર્મો મને સ્પર્શતા નથી. આવું જાણીને અનુભવવું એ જ્ઞાન. આવા જ્ઞાનદ્વારા આવરણ દોષ દૂર થાય છે. અને આપણા સાચા સ્વરૂપનું ભાન થાય છે.

આ રીતે મુમુક્ષુએ આ દોષોને અંતઃકરણમાંથી દૂર કરી; અંતઃકરણને પવિત્ર અને સાફ રાખવું જરૂરી છે. તેમ જ આ

સાથે વિવેક, વૈરાગ્ય, ષટ્સંપત્તિ અને મુમુક્ષુતારૂપ ચાર સાધનયુક્ત બનવાની પણ જરૂર છે.

હવે આ ચાર સાધનને ઓળખીએ:—

(૧) વિવેક:—વિવેક એટલે સત્ય—અસત્યનો નિર્ણય. એ નિર્ણયમાં નિષ્ઠા રાખી એ પ્રમાણેનું વર્તન. વિવેકી માણસનો પ્રયત્ન આત્માના અવાજને અનુસરવાનો હશે. સામાન્ય માણસ ઘણે અંશે આત્માના અવાજને અવગણી મનના આદેશને અનુસરે છે. એ માણસ વિવેકથી સત્ય—અસત્યનો નિર્ણય કરતો નથી. એ તો મનની ઈચ્છા (વાસના) દોરે ત્યાં દોરાય છે. જ્યારે વિવેકી માણસ ઈચ્છાઓનો ગુલામ નહિ બનતાં વિવેકથી સત્ય—અસત્યનો વિચાર કરી; સત્યને અનુસરવાનો પ્રયત્ન કરતો હોય છે.

(૨) વૈરાગ્ય:—વૈરાગ્ય વિષે સમજતાં પહેલા આગળ બતાવ્યા પ્રમાણે વિષયો પર આધારિત સુખો તેમ જ આત્માની પ્રસન્નતા અથવા સાચો આનંદ એ બે વચ્ચેનો તફાવત દૃષ્ટિ સમક્ષ રાખી વિચારવું જોઈએ. વૈરાગ્યવાન માણસ પ્રારબ્ધ અનુસાર સ્વાભાવિક રીતે મળતા સુખો કદાચ ભોગવે; પરંતુ આવા વિષયસુખો પાછળ એ પાગલ નહિ બને. ખોટા ઉધામા નહિ કરે. આવા વિષયસુખોની પ્રાપ્તિ માટે સમાજમાં અસામાજિકતા ઊભી નહિ કરે. સામાજિકતાનો ખ્યાલ રાખી સ્વાભાવિક રીતે અને શાસ્ત્રમાં દર્શાવેલ વિધિયુક્ત મળતા સુખોથી એ સંતોષ માનશે. કદાચ દુઃખની ઇચ્છાવાળા આવા વિષયસુખોથી દૂર પણ ભાગે. આ છે વૈરાગ્યની દશા.

(૩) ષટ્સંપત્તિ:—ષટ્સંપત્તિમાં શમ, દમ, શ્રદ્ધ, સમાધાન, ઉપરામતા અને તિતિક્ષાનો સમાવેશ થાય છે. આ છ સાધન-

સામગ્રી મળીને એક (ષટ્સંપત્તિ) સાધન મનાય છે.

શમ એટલે મનને વિષયોમાં જતું રોકવું. દમ એટલે ઈન્દ્રિયો-ને વિષયોમાં જતી વાળવી. શમ અને દમ અરસપરસ એકબીજા-ના સાધક-બાધક બને છે. શમ હશે તો દમ સહેલો બનશે. અને દમ એ શમમાં સહાયરૂપ બનશે.

શ્રદ્ધા એટલે અનુભવી પુરુષો અને એમના દ્વારા રચાયેલા શાસ્ત્રવચનોમાં વિશ્વાસ. વ્યવહાર કે પરમાર્થમાં શ્રદ્ધાવિના આપણે ચાલતું નથી. ટ્રેનમાં અકસ્માત થવાનો નથી, એવી શ્રદ્ધા રાખીને આપણે ટ્રેનમાં બેસીએ છીએ. વસ્તુ તોળી આખ્યા પછી ગ્રાહક પૈસા આપવાનો છે, એમ માનીને વેપારી ગ્રાહકને પ્રથમ વસ્તુ તોળી આપે છે. આમ શ્રદ્ધાથી જ વ્યવહાર ચાલે છે, પરમાર્થમાં પણ સાચી શ્રદ્ધાની જરૂર રહે છે. સાચી શ્રદ્ધામાં વિચાર કે વિવેક રહે છે. વિવેકના રંગથી રંગાયેલ શ્રદ્ધા અડગ હોય છે. જ્યારે અંધશ્રદ્ધા ક્યારે ડગે એ કહેવાય નહિ. કારણ કે વિચાર વિવેકથી રંગાયેલ નથી. માત્ર માની લીધેલ છે.

સમાધાન એટલે મનના વિક્ષેપ દોષ અથવા ચંચળતાનો નાશ. સમાધાન થયે જ ચિત્તની ચંચળતા દૂર થાય. મનનું સમાધાન ન બને ત્યાંસુધી મનની દોડ રહેવાની જ. એક વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાની ઝંખના થઈ એટલે એ વસ્તુ કેમ પ્રાપ્ત કરી શકાય, એના વિચારો-ની ઘટમાળ મનમાં ઊઠવાની જ. અને ચિત્તમાં ચંચળતા ઊભી થવાની. ચંચળ ચિત્તમાં (વિક્ષેપવાળા ચિત્તમાં) અશાંતિ રહેવાની જ. એ વસ્તુ પ્રાપ્ત થયે ચિત્તની ચંચળતા (ચિત્તની દોડ) મટશે. અને ત્યારે જ મનનો વિક્ષેપ દૂર થઈ મનનું સમાધાન થશે.

ઉપરામતા એટલે વસ્તુઓને મેળવવાની ઝંખનાનો અભાવ.

આવા ઉપરામ મનમાં શાંતિ હોય છે. ચિત્તનું સમાધાન થયે ચિત્તની ઉપરામતા આવવાની.

તિતિક્ષા એટલે ક્ષુધા-તૃષ્ણા, ગરમી-ઠંડી, સુખ-દુઃખ વગેરેને સહન કરવાની શક્તિ. આવી તિતિક્ષા સિદ્ધ થયે માણસના મનપર ઉપર કહેલા દુન્દોની અસર બહુ થતી નથી. એ દુન્દોથી એ વ્યાકુળ બની જતો નથી.

આ છ પ્રકારની સંપત્તિ મળીને એક જ સાધન (ષટ્સંપત્તિ) મનાય છે.

મુમુક્ષા એટલે મોક્ષની ઈચ્છા હોવી. મુમુક્ષા હશે તો જ અંતઃ-કરણના દોષોને દૂર કરવા તથા વિવેક, વૈરાગ્ય, ષટ્સંપત્તિ તથા મુમુક્ષુતારૂપ ચાર સાધનયુક્ત બનવા (મોક્ષના અધિકારી બનવા) પ્રયત્ન થશે.

આ બધું માત્ર જાણવું એ જુદી વાત છે. અને આ પ્રમાણે આ ચાર સાધનયુક્ત બનવા તથા અંતઃકરણના દોષો નિવારવા પ્રયત્નશીલ બનવું એ જુદી વાત છે. આ સર્વ જાણવાથી પંડિત બની શકાય, વિદ્વાન બની શકાય; પરંતુ જ્ઞાનનિષ્ઠ નહિ બની શકાય. આવા જ્ઞાનનિષ્ઠ અથવા મોક્ષના અધિકારી બનવા સતત જાગૃતિ સેવવી જોઈએ. પ્રથમ તો ચિત્તમાં રહેલી આસુરી સંપત્તિ-ને (દુર્ગુણોને) સ્થાને દૈવીસંપત્તિ(શુભગુણો)નું સ્થાપન કરવું જોઈએ. અને આ માટે આત્મનિરીક્ષણ, ચિત્તન, ધ્યાન વગેરે જરૂરી છે. પોતે જ પોતાના ગુરુ બની જાતને સુધારવાની જરૂર છે. આત્મખોજ કરી ચિત્તના વિકારો સામે સંગ્રામ ખેલવા પુરુ-પાર્થી બનવાની જરૂર છે. સંસારથી ભડકી, કાયર બની ભાગવાની જરૂર નથી. સંસારનો ત્યાગ જ અનિવાર્ય નથી. (ક્રમશઃ)

અવધૂત મહાપુરુષનો અનુગ્રહ

યોગેશ્વરજી

પુરાણ પ્રસિદ્ધ હિમાલયની દેવભૂમિમાં હજુ પણ સિદ્ધાવસ્થાએ પહોંચેલા મહાપુરુષો-સંતો વસે છે કે યુગપ્રભાવે એમનો પણ લોપ થયો છે? એવો પ્રશ્ન એ ભૂમિમાં આવનારા, આવવા માગનારા, જિજ્ઞાસુઓ કરતા હોય છે.

આ સવાલના પૂર્વાર્ધનો જવાબ એ છે કે અનેક જાતના મહાત્માઓ હિમાલયમાં છે-પણ સાચા અર્થમાં જેને સાધુ-સંત-મહાત્મા કહી શકાય એવા તો ભાગ્યે જ અને ખરા જિજ્ઞાસુઓને જ મળે છે. સાધુઓના મુખ્ય ત્રણ પ્રકાર છે. એક તદ્દન સામાન્ય વેશધારી સાધુઓ, જે એક યા બીજા કારણે ઘર છોડી 'બાવા' બની ગયા હોય છે એમનું જીવન ધ્યેયલીન હોય છે. કોઈ સાધનાત્મક પ્રવૃત્તિ તેઓ કરતા નથી. આત્મિક ઉન્નતિની એમને પડી નથી. અનેક વ્યસનોનો શિકાર તેઓ બન્યા હોય છે. બહારના દેખાવ પરથી જ તમે એને સાધુ કહી શકો અંદરખાનેથી એમનામાં આદર્શ માનવીનાં લક્ષણો પણ હોતાં નથી.

બીજો પ્રકાર વિદ્વાન વર્ગના સાધુઓનો છે. આ મહાપુરુષો અધ્યયન તથા અધ્યાપનમાં રત રહે છે. જીવ, જગત્ અને ઈશ્વરના ચિંતનમાં તેમ જ તેની ચર્ચા-વિચારણામાં સમય પસાર કરતા હોય છે. આવા સાધુઓ જીવનના ધ્યેયપ્રત્યે વધુ જાગ્રત્ તેમ જ સક્રિય છે. મુખ્યત્વે શાંકર વેદાંતને જ તેઓ અગત્ય આપે છે આ સાધુસંતોમાં ઘણા તો મહાપંડિત અને વિચક્ષણ વિચારકો પણ હોય છે.

ત્રીજો અને પ્રમાણમાં ઘણો નાનો પ્રકાર સાધક શ્રેણીના સાધુઓનો છે. તેઓ સર્વોત્તમ આધ્યાત્મિક વિકાસમાં માને છે. પોતાની શક્તિ-સમજ પ્રમાણે આગળ વધવાનો પ્રયાસ ચાલુ રાખે છે. વિવેક તથા વૈરાગ્યનો પાયો મજબૂત રાખી, જપ અને ધ્યાન-યોગની સાધના ચાલુ રાખી, પ્રભુની પૂર્ણકૃપાના અનુભવ માટે અભ્યાસ આગળ વધારે છે. એમના સમાગમમાં આવનારને સદુપદેશથી આધ્યાત્મિક જીવન માટે પ્રેરણા આપે છે.

સાધુઓના આ ત્રીજા મહત્વના પ્રકારમાંથી સિદ્ધિનો ચોથો પ્રકાર આપોઆપ ઊભો થાય છે, અને સાધક કોટિના સંતયોગીઓ કરતાંય આવા મહાત્માઓ વિરલ હોય છે.

સાધનામાં આવતાં પ્રલોભનો તેમ જ ભયસ્થાનો પાર કરી, સિદ્ધિઓને ગૌણ સમજી, હિંમત તથા ખંતથી આગળ વધનારા સાધકો બહુ ઓછા હોય છે.

મોટા ભાગના સાધકો તો અધવચ્ચે જ અટકી જાય છે-અંતિમ ધ્યેયે પહોંચી શકતા નથી. આમ હોવાથી મોટા ભાગના જિજ્ઞાસુઓ જેમની ઈચ્છા રાખે છે, અને જેવા મહાત્માના દર્શન માટે કુતૂહલ સેવે છે એવી સિદ્ધાવસ્થાએ પહોંચેલા મહાપુરુષો તો હિમાલય ખુંદી વળો તે યે ભાગ્યે જ મળે છે.

કદાચ મળતા પણ નથી. આ સંબંધમાં સંત તુલસીદાસે રામાયમણાં જે અનુભવપૂર્ણ ઉદ્દગારો કાઢ્યા છે તે અહીં ટાંકીએ : 'બિન હરિકૃપા મિલે નહીં સંતા.'

એટલે પ્રભુની કૃપા ના થાય ત્યાંસુધી સાચા સંતોનું મિલન થઈ શકતું નથી.

છતાં એથી નિરાશ થવાની જરૂર નથી. હિમાલયની પુણ્ય-

ભૂમિમાં આવે પણ સાચા સંતોના દર્શનનો લાભ ખરી જિજ્ઞાસા ધરાવનારને મળે છે.

સાચા દિલથી શોધવામાં આવે તો જરૂર ઈશ્વર કૃપા થતાં સંતદર્શન થાય છે. એ માટેની એક સત્યઘટના અહીં રજૂ કરું છું.

ગુજરાતના એક ભાઈ હરિદ્વાર થઈને ઋષિકેશ આવેલા. અહીંનું કુદરતી સૌન્દર્ય ખૂબ ગમી જતાં, ધર્મશાળાની એક ખોલીમાં રહી સાધના કરવા લાગ્યા. ઋષિકેશમાં એ વખતે પ્રતાપી મહાપુરુષો રહેતા. એ ભાઈએ તેમનો સત્સંગ કર્યો છતાં અસાધારણ શક્તિશાળી અવધૂતને મળવાની આકાંક્ષા તો અતૃપ્ત જ રહી.

બે વર્ષના ઋષિકેશવાસ પછી ઈચ્છા પૂર્ણ ન થઈ તેથી શ્રદ્ધા ડગવા માંડી. એમને થયું, ઘોર કળીકાળના પ્રભાવે સાચા મહાપુરુષોનો લોપ થઈ ગયો લાગે છે, અથવા એ જંગલની ગુફામાં ચાલ્યા ગયા છે.

એ દરમ્યાન, દરેક વર્ષની જેમ, મહાશિવરાત્રીએ ઋષિકેશથી બે ગાઉ દૂર ગંગામાં આવેલા તીર્થસ્થાન ‘વીરભદ્ર’માં મોટો ઉત્સવ હતો. ત્યાં જવા એ ભાઈ પગપાળા ચાલી નીકળ્યા. પરંતુ દોઢેક ગાઉ જતાંસુધીમાં વાદળાં ચડી આવ્યાં અને વરસાદ પડવા લાગ્યો.

પેલા ભાઈ મૂંઝાયા. વીરભદ્ર તો જવું જોઈએ. પણ એ ભાઈની મુસીબતમાં એક બીજો વધારો થયો. એ ભૂલા પડ્યા હતા. આવા ઘોર જંગલમાં જવું પણ ક્યાં?

એટલામાં તો થોડેક છેટે વૃક્ષોની પાછળથી ધુમાડાના ગોટા નીકળતા દેખાયા. વૃક્ષોની ઘટા પાછળ જઈને જોયું તો એક ધૂણી સળગતી હતી, અને દેહ પર ભસ્મ ચોળેલા, ફક્ત લંગોટ ધારી,

મોટી જટાવાળા મહાત્મા પન્નાસન વાળી ધ્યાનમાં બેઠા હતા. નવાઈની વાત એ હતી કે મહાત્મા બેઠા હતા તે અને ધૂણીની આજુબાજુની જગ્યા સાવ કોરી હતી. મુશળધાર વરસાદ પડતો હતો, છતાં સાધુની કાયા અને ધૂણી સુદ્ધ સૂકી હતી. પેલા ભાઈ આ જોઈ સ્તબ્ધ થઈ ગયા. એમણે જટાધારી સાધુને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કર્યા, એટલે સાધુએ સ્મિત કરતાં કહ્યું : ‘આ ધૂણી પાસે આવી જા, એટલે વરસાદ તને ભીજવી નહીં શકે. તારે વીરભદ્ર જવું છે. પણ મારી ઈચ્છાથી તું રસ્તો ભૂલી અહીં આવ્યો છે. મારી ઈચ્છા વગર મને કોઈ જોઈ શકતું નથી.’

‘તમે કોણ છો?’

‘હું અવધૂત છું અને ઈચ્છાનુસાર વિચરણ કરી શકું છું. તારામાં વ્યાપેલી અશ્રદ્ધાનો અંત લાવવા તથા તને મદદ કરવા મેં તને દર્શન આપ્યું છે. લે, આ પ્રસાદ જા એટલે તારો થાક ઊતરી જશે.’

અવધૂતે આપેલ ફળ ખાતાં પેલા ભાઈને શાંતિ વળી, એટલે એમણે પૂછ્યું : ‘અમારા જેવા અવધૂતનું દર્શન તું શા માટે ચાહતો હતો?’

‘મારે નવેસરથી દીક્ષા લેવી છે.’

‘દીક્ષા શા માટે? મારું દર્શન થયું એટલે દીક્ષા મળી ગઈ. તું હવે સહેલાઈથી પ્રગતિ કરી શકીશ. હું આપું તે મંત્રજાપ કરતો રહેજે.’ મહાત્મા પુરુષે મંત્ર આપીને ઉમેર્યું, ‘તારે વીરભદ્ર જવું છે ને?’

‘ખાસ ઈચ્છા તો હવે નથી...!’

‘છતાં નીકળ્યો છે તો જઈ આવ. તને માર્ગ મળી જશે. હું જાઉં છું.’

ગુજરાતી ભાઈએ માથું નમાવી પ્રણામ કર્યાં. એટલે અવધૂતે એને માથે હાથ મૂક્યો. એ હાથ એટલો બધો શીતળ હતો કે એ ભાઈ આશ્ચર્ય પામી ગયા. ઊંચું માથું કરીને જોયું તો મહાત્મા અદૃશ્ય થઈ ગયા હતા.

ફક્ત ધૂણી સળગતી હતી, એના અધિષ્ઠાતા દેવ ત્યાં નહોતા. ધૂણીની રાખ એ ભાઈએ કપડામાં બાંધી લીધી, અને વરસાદ બંધ થઈ જતાં ચાલી નીકળ્યા. વીરભદ્રનો માર્ગ એની મેળે જ મળી ગયો. અવધૂતની કૃપાથી એમની કાયાપલટ થઈ ગઈ.

એ અનુભવને યાદ કરીને ભાઈ કહેતા : 'હિમાલયમાં આજે સમર્થ મહાપુરુષો છે, પણ તે કુતૂહલથી નહિ, સાચી જિજ્ઞાસા હોય તો જ મળે છે. સાચી 'ભૂખ' અને લગન વગર આવા પુરુષોનાં દર્શન થતાં નથી. આજે આવી જિજ્ઞાસા કોનામાં છે? છે તેને એ મળે છે—નિરાશ થવું પડતું નથી.'

નાથવચનામૃત

મનુષ્યનું આયુષ્ય સમુદ્રનાં તરંગજેવું ચપલ છે, યૌવનની શોભા માત્ર થોડા દિવસો રહેનારી છે. દ્રવ્યાદિ પદાર્થો મનો-રાજ્યના પદાર્થોના જેવા છે, ભોગોના સમૂહો વૃષ્ટિના સમયની વીજળીના ઝબકારાજેવા ક્ષણભંગુર છે, અને પ્રિયાઓએ કરેલું જે કંઠનું દૃઢ આલિંગન તે પણ ચિરકાલ રહેતું નથી, માટે સંસાર-રૂપ ભયના સાગરનો પાર પામવા માટે બ્રહ્મમાં આસક્ત ચિત્ત-વાળા થાઓ.

— શ્રીમન્નથુરામ શર્મા

સંસ્કૃત સાહિત્યનો સમૃદ્ધ ખજાનો

હરીશચંદ્ર મગનલાલ

સંસ્કૃત ભાષા આ વિશ્વની સૌથી પ્રાચીન ભાષા છે. ફક્ત પ્રાચીન જ નહીં, પરંતુ સૌથી સમૃદ્ધ, વ્યવસ્થિત વ્યાકરણ રચના-વાળી, અને વિશાળ શબ્દભંડોળ ધરાવતી મધુર ભાષા છે. તેને દેવોની ભાષા પણ કહેવામાં આવે છે. વિશ્વનો સૌથી પ્રથમ ગ્રંથ ઋગ્વેદ સંસ્કૃત ભાષામાં રચાયેલો છે. ભારતીય સંસ્કૃતિના યશો-ગાન ગાતા વેદ, ઉપનિષદ, મહાભારત, રામાયણ, શ્રીમદ્ ભાગવત, યોગવાસિષ્ઠ, અઢાર પુરાણો તેમ જ બીજા અસંખ્ય ધાર્મિક, આધ્યાત્મિક, સાંસ્કૃતિક, વૈજ્ઞાનિક ગ્રંથો મૂળ સંસ્કૃત ભાષામાં જ રચાયેલા છે. આર્યોના અમૂલ્ય જ્ઞાનનો અદ્ભુત ખજાનો સંસ્કૃત ભાષાના હજારો ગ્રંથોમાં સચવાયેલો પડ્યો છે, તેનું સંશોધન કરવાની જરૂર છે. તેથી જ, ભારતીય સંસ્કૃતિને સુપેરે સમજવા માટે આવા ગ્રંથો જે ભાષામાં રચાયેલા છે, તે સંસ્કૃત ભાષાનું જ્ઞાન મેળવવું અતિ આવશ્યક છે.

તાજેતરમાં, વિશ્વની સુશિક્ષિત કહેવાતી પશ્ચિમની પ્રજા ભારતીય સંસ્કૃતિ પ્રત્યે આદર કેળવતી થઈ છે અને આધ્યાત્મિકતા, યોગ વગેરેમાં ઊંડો રસ દાખવી તેને યથોચિત સમજવા માટે સંસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ કરવા લાગી છે; અને કેટલીક શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ સ્કૂલ, કોલેજોમાં સંસ્કૃત ભાષાને ફરજિયાત વિષય તરીકે શીખવવામાં આવે છે, તે જાણીને આનંદ થવો જોઈએ. પરંતુ દુર્ભાગ્યે, આપણા જ દેશમાં સંસ્કૃત ભાષાને સમજવાના કે

શીખવવાના નક્કર પ્રયત્નો કરવાને બદલે, તેને અધરી, ગોખણ-પટ્ટીવાળી અને મૃત (ડડ) ભાષા (ફક્ત હિન્દુઓની સાંપ્રદાયિક ભાષા) ગણી તેને અવગણવામાં અને નિરસ્કારવામાં આવે છે !

આપણા પ્રાચીન ઋષિમુનિઓ, દર્શકો, ચિંતકો, વગેરેઓએ પોતાનો વર્ષોનો અનુભવ સંસ્કૃત ભાષામાં ઠાલવ્યો તેનો આપણને દરેકને ગર્વ હોવો ઘટે. જ્યારે વિશ્વની મોટાભાગની પ્રજા ગંગલી જેવું પછાત જીવન ગુજારી રહી હતી, ત્યારે આપણા પૂર્વજોએ ઊંડું આધ્યાત્મિક, ચિંતન, મનન કરી તેમનું જ્ઞાન સંસ્કૃત ભાષામાં પ્રવાહિત કર્યું. જે પાછળથી વિવિધ ગ્રંથોમાં ગ્રંથસ્થ થયું. વ્યાસ, વશિષ્ઠ, વાલ્મિકી, પાતંજલિ, કપિલ, યાજ્ઞવલ્ક્ય, ભર્તૃહરિ, કાલિદાસ, ભવભૂતિ, માધ, બાણ, શંકરાચાર્ય વગેરે મહાન જ્યોતિર્ધરોની અનેકવિધ રચનાઓ સંસ્કૃત સાહિત્યનો અમર વારસો છે.

સંસ્કૃત ભાષા સૂત્રાત્મક છે, એટલે કે ટૂંકામાં ઘણું કહી જાય છે. આ ભાષા શીખવી જરાયે અધરી નથી. અલબત્ત, રૂપ, (સન્ધિ) અને સમાસ એ ત્રિવેણી સંગમ સારી રીતે સમજાય જાય તો ભાષા શીખવાં ખૂબ રસ પડે છે, કારણ કે તેમાં ઠાંસી ઠાંસીને મધુરતા જ ભરેલી છે. તે વાંચવી, વિચારવી અને સાંભળવી ગમે તેવી છે.

પરમાત્માને પ્રસન્ન કરવા માટે જે પ્રાર્થના કે સ્તુતિ ગાવામાં આવી તેને સંસ્કૃતમાં સ્તોત્ર કહેવાય છે. દા. ત. શિવમહિમ્ન સ્તોત્ર, દેવી સ્તોત્ર, ગંગા સ્તોત્ર, વગેરે. જ્યારે બોધદાયક, પ્રેરણાત્મક સુવિચારોને શ્લોક-કાવ્યમાં રજૂ કર્યા હોય તેને સુભાષિત કહેવામાં આવે છે. જુદા જુદા વિષયો કે બાબતો પર રચાયેલા આવા હજારો સુભાષિતો સંસ્કૃત ભાષામાં ઠેર ઠેર દૃષ્ટિગોચર થાય છે. અને તેથી જ, સુભાષિતોને સંસ્કૃત ભાષાની

આગવી વિશિષ્ટતા કે મૂડી કહેવામાં આવે છે, તે યોગ્ય જ છે.

ચાલો ત્યારે થોડાક સુભાષિતોની રસલ્હાણ માણીએ...

સુભાષિતો

સાહિત્ય સંગીત કલા વિહીન: સાક્ષાત્ પશુ: પૃચ્છવિષાણહીન: ।
તૃણં ન ખાદન્નપિ જીવમાનસ તદ્ભાગધેયં પરમં પશુનામ્ ॥

સાહિત્ય, સંગીત અને કળા વગરના મનુષ્યને પશુની ઉપમા આપવામાં આવી છે, એટલે કે એવો માણસ પશુસમાન છે. એને પૂછડાં કે શીંગડા નથી એટલું જ. વળી તે ઘાસ ખાતો નથી, તેથી પશુઓને ભાગે ખોરાક બચે છે, નહિ તો પશુઓના ખાવા માટે ઘાસ પણ ખલાસ થઈ જાત. આમ, પશુઓનું મોટું ભાગ્ય છે કે માણસ ઘાસ ન ખાતો હોવા છતાં જીવે છે.

સર્પદુર્જનયોર્મધ્યે વરં સર્પો ન દુર્જન: ।

સર્પો દશતિ કાલેન દુર્જનસ્તુ પદે પદે ॥

ઉપરના શ્લોકમાં સાપ અને દુર્જન-દુષ્ટ પુરુષ, વચ્ચેનો ભેદ બતાવ્યો છે, અને સાપ કરતાં પણ દુર્જન પુરુષ વધુ ખરાબ છે, તેમ કહ્યું છે. સાપ અને દુષ્ટ પુરુષ વચ્ચે પસંદગી કરવાની આવે તો સાપ વધુ સારો છે, કારણ કે તે ક્યારેક જ. ક્વચિત્ જ કરડે છે, ડંશ દે છે; જ્યારે દુર્જન તો ડગલે ને પગલે લોકોને હેરાન-પરેશાન કરે છે. સાપ તો બિચારો પોતાના દરમાં શાંતિથી પડયો રહે છે. અને કોઈકવાર ઇંછેડાય કે કચડાય ત્યારે જ કરડે છે, જ્યારે દુર્જન તો કદિયે શાંતિથી જીવતો નથી, તેમ જ બીજાને શાંતિથી જીવવા દેતો નથી.

ગુણા: કુર્વન્તિ દુતત્વં દૂરેઽપિ વસતાં સતામ્ ।

કેતકીગંધમાદ્રાય સ્વયમામાન્તિ ષટ્પદા: ॥

સાધુપુરુષો—સજ્જનોના ગુણો જ સ્વયં પ્રકાશિત છે, ગુણો વિષે બોલવું નથી પડતું. આપમેળે જ ગુણોની સુવાસ ફેલાય જાય છે અને આસપાસનો અવાજ તેવા સંતપુરુષો પ્રત્યે આકર્ષાય છે અને તેનો લાભ લેવા તેમની પાસે પહોંચી જાય છે. જેવી રીતે ભમરો કેતકીની ગંધથી આકર્ષાઈને પોતાની મેળે જ તેની પાસે જાય છે અને રસપાન કરે છે, તેવી રીતે આ સંસારમાં સંતોના ગુણોની સુવાસ જ એવી છે કે લોકો તેની પાસે પહોંચી જાય છે.

કેયૂરાઃ ન વિભૂષયન્તિ પુરુષં, હારાઃ ન ચન્દ્રોજ્જલાઃ
ન સ્નાનં ન વિલેપનં ન કુસુમં નાલંકૃતાઃ મૂર્ધજાઃ ।
વાણ્યેકા સમલંકરોતિ પુરુષં મા સંસ્કૃતા ધાર્યતે
ક્ષીયન્તે ખલુ ભૂષણાનિ સતતં વાગભૂષણં ભૂષણમ્ ॥

ખરેખર, માણસની શોભા, એનું ભૂષણ તો વાણી જ છે, તે દર્શાવતો આ શ્લોક ખૂબ સુંદર ભાવ રજૂ કરે છે. હાથના કંકણો માણસને શોભા આપતા નથી, તેમ જ ચંદ્ર જેવા સફેદ હાર પણ ગણાને શોભાવતા નથી. વળી, સ્નાન, લેપ, સુવાસિત ફૂલો, સરસ રીતે શણગારેલા વાળ પણ ખરેખરી કાયમી શોભા આપતા નથી, જેવી સુમધુર, સંસ્કારી વાણી શોભા આપે છે; કારણ કે ઉપર જણાવેલ વસ્તુઓ તો નાશવંત છે. જ્યારે વાણી તો ખરેખર ભૂષણરૂપ છે. શાશ્વત શોભાવે છે. પરંતુ તે સંસ્કારી વાણી હોવી જોઈએ.

ષડ્દોષા પુરુષેણેહ હાતવ્યા ભૂતિમિચ્છતા ।
નિદ્રા તંદ્રા ભયં ક્રોધં આલસ્યં દીર્ઘસૂત્રતા ॥

જે મનુષ્યને પ્રગતિ કરવી હોય, કલ્યાણની ઈચ્છા હોય, પોતાનું જીવન સુધારવું હોય તેણે છ પ્રકારના દોષોને દૂર કરવા

જોઈએ, તે દર્શાવતો શ્લોક ટૂંકમાં ઘણું કહી જાય છે.

નિદ્રા, તંદ્રા, ભય, ક્રોધ, આળસ અને આજનું કામ કાલ પર ઠેલવવાની વૃત્તિ એ છ પ્રકારના દુર્ગુણોથી મુક્તિ મેળવવી ઘણી જરૂરી છે. તે માણસની પ્રગતિને અવરોધે છે, તેમ જ આધ્યાત્મિક રીતે આગળ વધતાં અટકાવે છે. દુન્વયી લાભો તેમ જ આત્મિક કલ્યાણની ઈચ્છા ધરાવનારે આ છ દુર્ગુણો પર કાબૂ મેળવવો અતિ આવશ્યક છે. આ દરેક દુર્ગુણોથી આપણે પરિચિત છીએ જ, તેથી તેનો અર્થ સમજતાં મુશ્કેલી ઉદ્ભવતી નથી. અલબત્ત, તેને જીતવા જરૂર મુશ્કેલ છે. પરંતુ કલ્યાણ ઈચ્છતા પ્રત્યેક માનવે તેમનાથી છૂટકારો મેળવ્યે જ છૂટકો.

ઈશ્વરની સર્વશક્તિમતામાંથી જ પ્રાર્થનાની અમોઘતા પેદા થાય છે. પ્રાર્થનાની અમોઘતાનો વિચાર, પ્રાર્થનાનો આધાર લેનારને માટે અસાધારણ આલંબનરૂપ થઈ પડે છે. એ આલંબનરૂપ થઈ પડે છે. એ આલંબન એની અંદર અવનવી ને અનોખી શક્તિનો સંચાર કરે છે.

યોગેશ્વરજી

ફોન : ૩૨૧૦૭૦૭, ૩૨૨૧૮૧૦

મોબાઈલ : ૯૮૨૫૧૩૭૩૫૫

દીપક સી. મહેતા

કૃષ્ણા ફિલ્મ્સ એન્ડ સ્ટુડીઓ.

૧, શ્યામ એપાર્ટમેન્ટ, કાકડીઆ કોમ્પ્લેક્સ પાસે,
ઘોડદોડ રોડ, સુરત-૩૮૫૦૦૧.

પહેલાં જેવી ભક્તિ નથી

યોગેશ્વરજી

લોકો કહે છે કે તમારું દર્શન આજકાલ દુર્લભ થઈ ગયું છે ને તમારામાં પહેલાં જેવી શક્તિ નથી.

જમાનાની હવા તમને પણ લાગી છે ને યુગની અસર પણ સારી પેઠે થઈ છે. લોકો કહે છે કે પહેલાંની વાત જુદી હતી, પણ હવે તો તમારામાં આભજમીનનો ફેર પડી ગયો છે.

પહેલાં તો તમે પોકારમાત્રથી પીગળી જતાં, પ્રાર્થનામાત્રથી હાલી ઊઠતાં, ને ચમત્કાર પણ કેટલાય કરી બતાવતાં. પણ હવે તો તમારામાંયે ફેર પડી ગયો છે—કહે છે કે કળિયુગ આવ્યો છે !

તેમને તપ કરવું નથી, વેદનાયે નથી વેઠવી, તમારે માટે તલસવાની પણ તેમની ઈચ્છા નથી. તમારી પ્રસન્નતા કે કૃપાનાં કર્મો કરતાં કર્મો પણ તે ઊલટાં જ કરે છે. તોપણ કહેતા ફેરે છે કે તમારામાં શક્તિ નથી. પરંતુ સાચી વાત તો એ છે કે તમારી શક્તિ તો એવી જ અચળ અને અજબ છે, પરંતુ લોકોમાં પહેલાં જેવી ભક્તિ નથી.

(‘બૂજનાં ફૂલ’માંથી)

માંડૂક્ય ઉપનિષદ્ (૪)

યોગેશ્વરજી

(૫) ‘આત્મા બ્રહ્મ છે’નો સંદેશ

જ્યારે બધું જ પરમાત્મારૂપ છે, બ્રહ્મમય છે, ને એનાથી અલગ એવું કશું છે જ નહિ, જડ ને ચેતન બધું તેનું જ સ્વરૂપ છે, તો પછી શરીરમાં રહેલો જીવાત્મા એનાથી અલગ કે ભિન્ન કેવી રીતે હોઈ શકે? આત્મા ને પરમાત્મા બે ભિન્ન ભિન્ન ચેતનતત્ત્વો માનવાથી સત્ય બે નહિ પણ એક જ છે એ તત્ત્વ-જ્ઞાનના મૂળભૂત સિદ્ધાંતમાં દોષ આવે છે. સત્ય બે નહિ, પણ એક જ છે એમ માનીએ તો આત્મા ને પરમાત્મા વચ્ચેનો ભેદ નકામો ઠરે છે. તેવો ભેદ કદાચ માની લઈએ તોપણ તે કેવળ કામચલાઉ સમય પૂરતો અપૂર્ણ દશામાં વ્યવહારુ ભેદ તરીકે જ માનવો રહે છે. આખરે ને તત્ત્વતઃ રીતે તો જીવ ને શિવ અથવા જીવાત્મા ને પરમાત્મા એક જ છે—એક જ સનાતન પરમતત્ત્વનાં બે નામ છે એમ જ માનવું બરાબર લાગે છે. આ ઉપનિષદ્માં ઋષિએ એ મહાન સત્યનો સંદેશ આપ્યો છે. તે કહે છે કે અય-માત્મા બ્રહ્મ । આ આત્મા બ્રહ્મ જ છે. વિદ્વાનોમાં આ વાક્યની કિંમત ઘણી મોટી મનાય છે. તત્ત્વજ્ઞાનના સારને સમાવી લેનારાં ચાર મહાવાક્યોમાંનું આ એક ગણાય છે. જિજ્ઞાસુએ ગુરુની સેવા કરી આ વાક્યનો ઉપદેશ તેમની પાસેથી મેળવવાનો હોય છે. એમ પરંપરાથી મનાયું છે.

અદ્વૈતવાદમાં રસ લેનારા વિચારકો આ વાક્યના ભાવાર્થને

ખૂબ જ મહત્વ આપે છે. ખરી રીતે જોઈએ તો ભારતીય સાધના ને તત્ત્વજ્ઞાનના આખરી વિકાસનું આ વાક્ય એક મહાન ને સંગીન સીમાચિહ્ન છે. વિકાસની દિશામાં તેમની આ એક મોટી શોધ છે. પ્રગતિને પંથે પ્રવાસ કરતાં તેમણે સત્યનો જે રીતે સાક્ષાત્કાર કર્યો તે રીતના પડછંદા તેઓ આ થોડા, સરળ ને સાધારણ છતાં સચોટ શબ્દોમાં પાડી ગયા છે. માનવજાતિને માટે તે મહાન મિલકત ને કીમતી વારસારૂપ તથા આશીર્વાદરૂપ છે. જે ક્ષણ માનવના મનમાં આ સત્યનો પ્રકાશ થયો ને તેને પરિણામે આવા ચોક્કસ ને સ્પષ્ટ શબ્દો ઉચ્ચારાયા તે ક્ષણ ખરેખર ધન્ય હતી, દેવી હતી, ને સંસારના સાંસ્કૃતિક ઈતિહાસમાં અવનવી, અમર ને નવી ભાત પાડનારી હતી. માનવે તે દિવસે પોતાની જાતનું રહસ્ય શોધી કાઢ્યું, ને સંસાર તથા તેની અંદર રહેલી દેવી ચેતના સાથેના પોતાના સંબંધનું અનુભવપૂર્ણ જાહેરનામું બહાર પાડ્યું.

આજથી હજારો વરસો પહેલાં માનવ વિકાસની વાત છે. જે દેશમાં પોતાની જાતની સતત શુદ્ધિ ને મનનાદિ સાધનની મદદથી આ મહાન શોધ થઈ ને જે પ્રજાએ એમાં પહેલ ને પ્રવૃત્તિ કરી તે દેશ ને પ્રજાને પણ ખરેખર ધન્યવાદ ઘટે છે. તે અભિનંદન ને આદરભાવની સાચી અધિકારી છે. તેને ધર્મ ને તત્ત્વજ્ઞાનની સહચરી ને સંસ્કૃતિની જનેતા કહેવામાં કોઈ જાતની અતિશયોક્તિ નથી, બલ્કે તેમાં તેનું યોગ્ય સન્માન જ રહેલું છે. સંસ્કૃતિની આવી મહાન શોધો ને આત્મિક વિકાસને લીધે જ આ દેશનો ભૂતકાળ આટલો બધો ઉજ્જવળ, ભવ્ય ને સુખમય હતો, ને તે જ પરંપરાગત વારસાને લીધે અનેક જાતનાં આક્રમણની સામે પણ, ભાતભાતની આંધીમાંથી આગળ વધતો આ દેશ, પ્રતિ-

કૂળતાની સામે પણ, સ્મિત કરતાં ઊભો રહ્યો ને પોતાના આત્માને અમર રાખી શક્યો. આત્માની અમરતા, એકતા ને સંસારની શાંતિનો સંદેશ વહેતો મૂકનારો સૌથી પ્રથમ દેશ આ જ છે.

વસુધાને કુટુંબવત જ નહિ પરંતુ સૌને આત્મવત્—પોતાના સમાન માનીને પ્રેમ કરવાનો ઉપદેશ સૌથી પ્રથમ આ જ દેશે ને તેની પ્રજાએ પૂરો પાડ્યો છે. તેમાંથી પ્રેરણાનું પાણી પીને પાછળથી કેટલાય પુરુષો ને સંપ્રદાયો પેદા થયા ને કેટલાંય નીતિવાક્યો કે સદાચારના સિદ્ધાંતોનું નિર્માણ થયું. સમાજને તેણે સદીઓ સુધી દૃષ્ટિ, ભક્તિ ને શક્તિ પૂરી પાડી. એકતા ને જ્ઞાનની એકવાક્યતાનો એ મહાન ઉપદેશક મહર્ષિઓનો જેટલો ઉપકાર માનીએ એટલો ઓછો છે. ગ્રહ, નક્ષત્ર, વીજળી ને વિમાનનું આટલું બધું સન્માન કરવામાં આવે છે, ને પર્વતના કઠિન કે કષ્ટસાધ્ય શિખર સર કરનારને દેશના ગૌરવરૂપે ગણવામાં આવે છે તો પછી જે પ્રકૃતિ ઉપર કાબૂ કરી, મનનો સ્વામી બની, વરસોના સતત શ્રમને અંતે પોતાની અંદરની દુનિયાની શોધ કરે છે ને માનવજાતિને મદદરૂપ એવાં સનાતન સત્યોને વહેતાં મૂકે છે તેનું સન્માન કેમ ન કરવું? આત્મા, પરમાત્મા કે ઈશ્વરની આંખી કરનાર માનવે સંસારને ખરેખર એક મહાન મિલકતની ભેટ આપી. ને એથી આગળ વધીને આત્મા ને પરમાત્મા એક જ છે ને તે જ ચરાચરમાં બધે વ્યાપક છે એમ કહેનાર બીજા મહામાનવે જ્ઞાનના પરમ પ્રકાશની શોધમાં આગળ વધનાર માનવજાતિને કાયમને માટે ઉપકૃત કરી; પ્રકાશની કદી ન બૂઝાય એવી એક જુગોજુગ લગી જીવનારી જ્યોતિ ધરી.

જે દેશમાં એવા મહાનમાનવો પેદા થયા તે દેશ ખરેખર ધન્ય છે ને ગૌરવનો અધિકારી છે. પરંતુ તે દેશની પ્રજાને માથે મોટું ઋણ છે. તે પ્રજાને માથે મોટી જવાબદારી છે. ને તેમાંથી તે કોઈ

કાળે ને કોઈ કારણે છૂટી શકે તેમ નથી, એ યાદ રાખવાની જરૂર છે. તે દેશ ને તેની પ્રજાએ તે મહામાનવોની યાદી કરીને, પૂજા કરીને કે જયંતિ ઊજવીને જ બેસી રહેવાનું નથી, પરંતુ તેમના સંદેશને જીવનમાં સાકાર કરવાનો છે. જે દેશ પાસે તત્ત્વજ્ઞાનનો આવો અમૂલ્ય વારસો છે તે દેશ કદી દરિદ્ર ને દુઃખી ન હોઈ શકે; અંદર અંદરનાં વેરઝેર, કુસંપ, સ્વાર્થ, શોષણ ને ભેદભાવ તેને ભરખી ન શકે; સેવા, સહકાર ને શુદ્ધિની ત્રિવેણી એ પ્રજાના જીવનમાં કદી સૂકાય નહિ; એ પ્રજા જીવનનો સ્વાદ લે ને તેને સુખમય ને સ્વર્ગીય કરવા બનતું બધું જ કરી છૂટે, પરંતુ જીવનમાં લપટાય કે બંધાય નહિ. એ પ્રજા સાત્ત્વિક આનંદની ઉપાસક હોય પણ વિલાસથી વેગળી રહે; જ્ઞાનની આરાધક થઈને અજ્ઞાનના અંત માટે કમર કસે. ચોરબજારી, ભેળસેળ, ભ્રષ્ટાચાર ને લાંચરુશવત એ પ્રજામાં કદી રહી શકે ખરાં? એ પ્રજા વ્યસનની ગુલામ ને માંસાહારની આદતવાળી બની શકે? એ પ્રજા કોઈથી ડરે ખરી?

મૃત્યુને જોણે મંગલમય મહોત્સવરૂપ માન્યું છે ને જીવનને આત્માની અભિવ્યક્તિ ને પરમાત્માની લીલાભૂમિ તરીકે જાણ્યું ને પ્રજા જીવનની પ્રત્યેક પળને દીપાવવા પ્રમાદ છોડીને પ્રગતિ કરે. તે પ્રજા દુઃખ, દર્દ, યાતના ને મુસીબતથી ગભરાય નહિ. ચિંતા તેને ધ્યેયમાંથી ચલાયમાન ન કરે. તે પ્રજા નિરાશાથી નાસીપાસ ન થાય ને પતન, પીડા કે પરાજયમાં તેનો પ્રાણ ભાંગી ન જાય. તે જાણે ને માને કે પોતે પરમાત્મમય છે; આનંદમય ને અમર છે; પરમાત્મા સાથે તેનો અનૂટ સંબંધ છે. તે કદી હતાશ ન થાય કે પોતાની પ્રગતિમાંથી ડગે નહિ. અંદર-અંદરની કટુતા, ઈર્ષ્યા, શત્રુતા, સાંપ્રદાયિકતા ને પ્રાંતીયતાના અહંકારથી તે પ્રજા અંધ ન બને. તેની અંદર અતિશય અજ્ઞાન, નિર્ધનતા ને બીજી બાજુ

અઢળક સંપત્તિ ન રહે; તે પ્રજા સેવાભાવ, સહકાર ને સૌની ઉન્નતિની પ્રેરણાથી સદાય પ્રસન્ન ને પુલકિત હોય. તત્ત્વજ્ઞાનને વ્યક્ત કરનારા વૈદિક મંત્રોમાંથી પ્રજાએ એવી પ્રેરણા પ્રાપ્ત કરવાની જરૂર છે. 'આ આત્મા બ્રહ્મ છે'નો ઉપદેશ ત્યારે જ સમજાયો ને સાર્થક થયો કહેવાય. એ ઉપદેશમાં રસ લેનાર દરેકે દેશ, કાળ કે જાતિના ભેદવિના આવી કાયાપલટ કરવાની જરૂર છે. પૂર્વ ને પશ્ચિમ, ઉત્તર ને દક્ષિણ, સૌએ એમાંથી શક્તિ મેળવવાની જરૂર છે. તત્ત્વજ્ઞાન કેવળ વાણીમાં નહિ પણ જીવનની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ ને પળમાં ઊતરી આવવું જોઈએ. તો જ તે કામનું છે એમ કહી શકાય. તેની ઉપયોગિતા ત્યારે જ ગણાય ને તે કામનું છે એમ પણ ત્યારે જ મનાય.

શાસ્ત્રોનો આટઆટલો અભ્યાસ ને ઉપદેશ હોવા છતાં આત્મા પરમાત્મા છે એમ કેમ નથી અનુભવાતું? કારણ એ જ છે કે તેવો અનુભવ માણસે મુખ્યત્વે પોતાના આત્માદ્વારા કરવાનો છે, ને તેથી આત્માની તૈયારી તે માટે પાકી ન થાય ત્યાંસુધી ગમે તેટલા અભ્યાસ, શ્રવણ કે મનનથી અનુભવની એ અવસ્થાએ પહોંચી શકાય નહિ. એવા અભેદભાવના અનુભવ માટે આત્માને તૈયાર કરવો જોઈએ. એટલે કે વ્રત અને નિયમની મદદદ્વારા મનને મજબૂત ને નિર્મળ કરી પરમાત્માના પ્રેમપ્રકાશે પ્રકાશિત કરવું જોઈએ. એ માટે જ જપ ને સાધના છે. તેની મદદથી પરમાત્મા સાથેની એકતાનો અનુભવ કર્યો પછી તે અનુભવ સહજ બની જાય છે ને કાયમ માટે ચાલુ રહે છે.

(ક્રમશઃ)

What did I Learn from MAA?

Hitesh Lad, Canada.

Jai Krupalu Maa.

I bow down to Pujya Maa Sarveswari, Divine Mother of the Universe.

I bow down to Pujya Shri Yogeshwar Bhagwan.

I bow down to Pujya Shri Shiridi Sai Baba.

I have known Pujya Maa for the last 11 years. She is my guru, my guiding light, my protector and my constant source for strength and inspiration.

Why do I call Pujya Maa, 'Maa?' Firstly, because of her motherly love. Her love for us knows no bounds. She is constantly showering us with blessings and gifts. She loves us all infinitely. Secondly, because she is the divine Mother of the Universe. The entire force of the Universe. The entire force of the Universe is contained in the very palm of her hand.

In this day and age of Kali-Yuga, finding a genuine guru is extremely rare and difficult. You cannot determine if a guru is genuine by counting the number of books they have written, or by measuring the number of followers they have. You just have to watch their actions. Actions speak louder than words. Pujya Maa is a guru who lives by example. Just as she is constantly watching me. I am also watching Maa. and learning from her actions.

I would like to share with you, some of the most important lessons I have learned from Maa, by just watching her.

Firstly, Maa has taught me to have unconditional love towards all and to treat everyone with respect. We all have different relationships with our parents, friends, relatives, neighbours, and siblings. We have double standards in life. We dislike our enemies or those who ill-treat us and we love all those who love us back. But to treat all alike and with unconditional love is extremely difficult to do. Maa has shown me the way.

Secondly, Maa has taught me to pray for others and serve others. We are often in life so preoccupied with our own problems, that we forget the world around us and neglect the needs of others. There was once a devotee of God. All around him he saw poverty, war, disease, death, starvation, turmoil, epidemic, pain and suffering. He became very angry with God and wrote God a letter. He said to God, "There is pain, suffering and misery everywhere I look. People are starving, dying and crying for help. How can you, God, just sit there and do nothing? How can you call yourself God? Why don't you do something about it?" Back came the reply from God. "Why don't you do something about it?"

Hermann Melville once said, "We cannot only live for ourselves. A thousand fibers connect us with our fellow men, and among those fibers, those sympathetic threads, our actions run as causes and they come back to us as effects."

William Pann said, "If there is any kindness I can show any good deed I can do

to any fellow being. Let me do it now, and not deter or neglect it. As I shall not pass this way again."

Swami Vivekananda said, "I do not care for liberation. I would rather go to a hundred thousand hells. Doing good to others, silently, like the spring,—this is my religion."

Thirdly, Maa has taught me to remember God always. We tend to only remember God in times of need or when we are distraught. But Maa has also taught me to remember God at all times, when we are happy, when we are studying, when we are walking, when we are eating etc. Maa always carries with her, a picture of Pujya Shri Yogeshwar Bhagwan at all times, where ever she goes. This is a highly symbolic way of showing us that if we think of God always, he will be with us always.

Fourthly, Maa has taught me that change must come from within. I could try change my friends, I could try to change my family, I could try to change the entire world, but nothing would work like if I worked on changing myself first. One saint defined

selfrealization as 'self-improvement towards the path of perfection'. Maa has shown me to constantly improve myself.

Finally, Maa has taught me the art of discipline, both in spiritual and in daily life. Without discipline, there is no progress. Without progress, there is no success. She has taught me the importance of maintaining daily spiritual practices, and adhering to a strict schedule.

I feel privileged and very lucky to have Pujya Maa in my life. In fact, we are all privileged here today to be in Maa's presence. There are no accidents in the Universe. Everyone of us in this room today is here for a reason. I believe we are all kindred spirits. We are all connected to each other. Wayne Dyer once said, "We are not human beings who have occasional spiritual experiences, we are spiritual beings who have occasional human experiences."

Jai Krupadu Maa.

To Me, MAA and Prabhu are one.

Dharmesh Lad, Canada.

I had first met Yogeshwarji and Pujya Maa in 1981 at Suresh uncle's house in Toronto Canada. I attended Yogeshwarji's pravachan for three days. When I watch the video of those pravachans, I see myself sitting beside my father. Today when I try to remember those three days or what Yogeshwarji or Maa like, I cannot remember. From attending those satsangs Yogeshwarji had planted a seed in each of the children that had contact with him back then.

In 1988 Pujya Maa came back to Toronto, I still remember that first satsang. In those days when Maa used to go to devotees' houses for satsang, we would play outside and return in time for the aarti. Then one day Maa who had heard about the evils of the western world decided to attract the kids with candy and her love. Today the youths of Toronto have full respect for Maa Prabhu,

Yogeshwarji, our culture and religion. There is not one youth in our Dhyān Kendra that does not believe that Maa Prabhu is our mother and our Guru. We were able to organize an elaborate program commemorating Yogeshwarji's 77th birthday this year.

During this program I played the part of Yogeshwarji. It was a great honor to play this part. I was able to learn about his life and how much he devoted his life to God. After Pujya Maa saw the video of this program she was overjoyed. She told me that I have to be like Mahatmaji for the rest of my life. I will try my best Maa, and with your blessings I know that I can be.

When I think about Maa Prabhu I think of Yogeshwarji when I think of Yogeshwarji I think of Maa Prabhu. They are always present in my life. I do not see them separately I see them as one. They are everything to me without them I am nothing. I cannot pray to just one of them without praying to the other. What they have both taught me is that I should not hate but love instead. Maa does

not hate anybody she greets everyone with open arms. Therefore, why should I hate anybody. I know that as a human being I make many mistakes. For all these mistakes and sins Maa will always forgives us that is why we should always forgive our fellow human beings.

I always pray to Maa and Prabhu that I will always be their child in every lifetime. Whenever I read or hear about other saints and gods, I always think of these saints and Gods as either Maa Prabhu or Yogeshwarji.

અંબાજીમાં ક્યાં ઉતરશો?

“સ્વર્ગારોહણ”

માતાજી જ્યોતિર્મયી વિશ્રામગૃહ

“સ્વર્ગારોહણ”, દાંતા રોડ, અંબાજી. (ઉ. ગુ.) ૩૮૫ ૧૧૦

એસ. ટી. ડી. ૦૨૭૪૯ / ટે. નં. ૬૨૨૬૯

પૂ. મા પાસેથી હું શું શીખ્યો ?

મૂળ લેખક : હિતેષ લાડ

અનુવાદ : તંત્રી

હું પ્રારંભમાં દિવ્ય જગદંબાસ્વરૂપ મા સર્વેશ્વરીને પ્રણામ કરું છું.

હું પૂ. યોગેશ્વર પ્રભુને વંદન કરું છું.

હું શિરડીના સાંઈબાબાને પ્રણામ કરું છું.

પૂ. મા શ્રી સર્વેશ્વરીનો પરિચય મને છેલ્લા અગિયાર વર્ષથી છે. તેઓ મારાં ગુરુ, પથપ્રદર્શક, સંરક્ષકશક્તિ અને પ્રેરણાનાં સતત સ્ત્રોત રહ્યાં છે.

પૂ. માને હું 'મા' કેમ કહું છું? તેનું પહેલું કારણ તેમનો માતૃસ્નેહ છે. અમારા પ્રત્યેનો તેમનો પ્રેમ નિરવધિ છે. તેઓ અમારા પર સતત આશીર્વાદ અને ભેટો વરસાવતાં રહે છે. પૂ. માનો પ્રેમ અગાધ છે. બીજું કારણ તેઓ જગદંબા સ્વરૂપ છે અરે, આ સારી સૃષ્ટિની શક્તિ એ માતાના કરકમલમાં સમાયેલી છે.

આજના આ કળિયુગના વિષમ સમયમાં સાચા ગુરુ મળવા અતિ દુર્લભ અને મુશ્કેલ છે. તમે સાચા ગુરુને તેઓએ કેટલાં પુસ્તકો લખ્યાં છે તેની સંખ્યાથી કે તેઓના શિષ્યોની સંખ્યા કેટલી મોટી છે તે વડે પારખી શકતા નથી. તે માટે તો તમારે તેઓનાં કાર્યોનું નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ. કારણ કે કાર્યો શબ્દો કરતાં વધુ કહી બતાવે છે. પૂ. મા એવાં ગુરુ છે કે જેઓ આચરણદ્વારા જીવી બતાવે છે. જે રીતે પૂ. મા મને જોતાં રહે છે, તે જ રીતે હું પણ પૂ. માના આચરણમાંથી શીખતો રહું છું.

પૂ. માનાં કાર્યોનું નિરીક્ષણ કરીને હું કેટલીક અતિ મહત્ત્વની જે વાતો શીખ્યો છું, તેમાંની કેટલીકનું નિરૂપણ તમારી આગળ કરું છું.

સૌથી પહેલું તો પૂ. માએ મને એ શીખવ્યું કે દરેક પ્રત્યે અપેક્ષારહિત પ્રેમ વરસાવો અને આદરભર્યો વ્યવહાર કરો. જીવનમાં આપણને માતાપિતા, મિત્રો, સ્નેહીઓ, પડોસીઓ અને પ્રેમ કરનારા એવા અનેક જાતના સંબંધો હોય છે. પરંતુ આપણા જીવનવ્યવહારમાં બેવડાં ધોરણો હોય છે. જેઓ આપણા દુશ્મનો છે અગર આપણી સાથે દુર્વ્યવહાર કરે છે, તેઓ આપણને ગમતા નથી. (એથી ઉલ્ટુ) જેઓ આપણને ચાહે છે તેઓને આપણે પણ ચાહીએ છીએ; પરંતુ (ચાહત કે નફરત કરતા) બંને પ્રત્યે એક સરખો જ વ્યવહાર કરવો અને તેમના પર કોઈ પણ પ્રકારની અપેક્ષા વિનાનો પ્રેમ વરસાવવો એ ખરેખર ખૂબ જ અઘરું છે. આ બાબતમાં પૂ. માએ મને માર્ગદર્શન ધર્યું છે.

બીજું પૂ. માએ મને બીજાઓની સેવા કરવાનું અને બીજાઓ માટે પ્રાર્થના કરવાનું શીખવ્યું.

જીવનમાં આપણે આપણા પોતાના જ પ્રશ્નોમાં એવા રોકા-યેલા હોઈએ છીએ કે આપણે આપણી આસપાસની દુનિયાને ભૂલી જઈને, બીજાઓની આવશ્યકતાઓ પ્રત્યે દુર્લક્ષ્ય સેવીએ છીએ. એનું એક ઉદાહરણ જોઈએ.

કોઈક સમયે એક પ્રભુનો ભક્ત હતો. તેની ચારે તરફ તેણે ગરીબાઈ, યુદ્ધ, રોગો, મૃત્યુ, ભૂખમરો, અશાંતિ, રોગચાળો, દર્દ અને દુઃખો, જોયાં. તે જોઈ તેને પ્રભુપ્રત્યે ભારે ગુસ્સો આવ્યો અને તેણે ભગવાનને પત્ર લખ્યો. તેમાં તેણે લખ્યું. "જ્યાં જ્યાં હું

નજર કરું છું ત્યાં ત્યાં બધે મને દુઃખ, દર્દ અને આપત્તિઓ જ દેખાય છે. લોકો ભૂખે મરે છે. મૃત્યુ પામે છે અને મદદ માટે પોકારો પાડે છે. આવી પરિસ્થિતિમાં હે પ્રભુ, આપ કંઈ પણ કર્યા વગર સાવ શાન્ત બેસી રહો છો! તો પછી તમે તમારી જાતને પ્રભુ કહેવડાઓ શું કામ?”

પ્રભુએ સામો જવાબ વાળતાં કહ્યું, “તો તું, તે માટે કંઈ શું કામ નથી કરતો?”

હેરમન, મેલવીલે (Hermann Milville) એક ઠેકાણે કહ્યું છે. “આપણે ફક્ત આપણા પોતાને માટે જ ન જીવી શકીએ. હજારો તંતુઓથી આપણે આપણા જાતિભાઈઓ સાથે જોડાયેલા છીએ. તે તંતુઓમાં સહાનુભૂતિના તંતુઓ પણ છે. આપણાં કૃત્યો જ તેના કારણો બને છે. અને તેઓ જ તેનાં પરિણામ સ્વરૂપે પાછાં આવે છે.”

વિલિયમ પેને કહ્યું છે, “જો હું કોઈ પણ પ્રકારનું માયાળુ-પાણું હમણાં બતાવી શકું તેમ હોઉં કે કોઈ સારું કામ મારા જાતિભાઈઓ માટે કરી શકું તેમ હોઉં, તો મારે તે અત્યારે જ કરી લેવું જોઈએ, મારે તેની ઉપેક્ષા કે અવગણના ન કરવી જોઈએ, (કારણ કે) સંભવ છે ભવિષ્યમાં ફરી આ જ માર્ગથી હું ક્યારેય પસાર ન પણ થાઉં.”

સ્વામી વિવેકાનંદે કહ્યું છે, “મને મારી મુક્તિ માટેની કંઈ પરવા નથી. ગુપ્ત રીતે જમીનમાં વહેતા ઝરાની જેમ, બીજાઓની જેમ મૂંગે મોઢે ભલાઈ કરતાં, મારે લાખો વાર નરકમાં જવું પડે તો હું તે પસંદ કરીશ. આ મારો ધર્મ છે.”

પૂ. માએ મને જે ત્રીજી વાત શીખવી છે તે એ છે કે

ભગવાનને હંમેશાં યાદ કરતા રહો. સામાન્ય રીતે આપણે મુશ્કેલીમાં મદદ માટે કે ક્ષુબ્ધ હોઈએ ત્યારે જ ફક્ત પ્રભુને યાદ કરીએ છીએ. કિન્તુ પૂ. માએ મને એ શીખવ્યું છે કે હરસમયે, પ્રભુને યાદ કરતા રહેવું. પછી ભલે આપણે સુખમાં હોઈએ, ભણતા હોઈએ, ચાલતા કે ખાતા હોઈએ. પૂ. મા હંમેશા પોતાની સાથે પૂ. ગુરુદેવ શ્રી યોગેશ્વર ભગવાનનું સ્વરૂપ રાખે છે—પછી ભલે તેઓ ગમે ત્યાં જતાં હોય. પૂ. મા આ પ્રતીકાત્મક પદ્ધતિદ્વારા આપણને એ દર્શાવવા માગે છે કે જો આપણે ભગવાનને હંમેશાં યાદ કરતા રહીશું તો તેઓ પણ હંમેશા આપણી સાથે જ રહેશે.

ચોથી વાત, પૂ. માએ મને એ શીખવી કે જીવનમાં પરિવર્તન અંદરથી આવવું જોઈએ. હું મારા મિત્રો બદલવા પ્રયત્ન કરી શકું, મારા કુટુંબને પણ હું બદલાવી શકું, અરે, એમ કરતાં હું આખી દુનિયાને બદલાવી દઉં, પરંતુ જો હું મારી જાતને ન બદલાવી શકું તો, આ બધું જ નિરર્થક છે. એક સંતપુરુષે આત્મસાક્ષાત્કારની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે કરી છે.” પૂર્ણતાના પંથે પોતાની જાતનો સુધાર! પૂ. માએ મારી જાતનો હું સતત સુધાર કેમ કરતો રહું તે મને દર્શાવ્યું છે.

અંતમાં, પોતાના આધ્યાત્મિક તેમ જ વ્યાવહારિક જીવનમાં નિયમોની જાળવણી કેમ કરવી તે કળા પૂ. માએ મને શીખવી. નિયમકે શિસ્તપાલન સિવાય, જીવનમાં પ્રગતિ શક્ય નથી. પ્રગતિવિના સફળતા કેવી? રોજના જીવનમાં આધ્યાત્મિક નિયમોના પાલનનું મહત્ત્વ અને પોતાના નિયત કરેલા આધ્યાત્મિક કાર્યક્રમોને યુસ્તતાપૂર્વક કેવી રીતે વળગી રહી શકાય તે વાત પૂ. માએ મને શીખવી.

પૂ. માના મારા જીવનમાં પ્રવેશને હું મારું મોટું સૌભાગ્ય અને એક વિશેષ અધિકારરૂપ સમજું છું. આમ તો, પૂ. માના સાન્નિધ્યમાં આજે આપણે સહુ બેસવા પામ્યા છીએ તે ખરેખર એક વિશેષ અધિકાર જ છે. આ વિશ્વમાં અકસ્માત્ જેવું કશું જ થતું નથી. આપણામાંના દરેકે દરેક જણ માટે અહીં હોવાનું કોઈક પ્રયોજન છે. હું માનું છું કે આપણે સહુ એક પરિવારના જ સભ્યો છીએ. એકબીજા સાથે જોડાયેલા છીએ. વેયને ડાયરે (Wayne Dyer) કહ્યું છે, “આપણે ભૌતિક શરીરધારી માનવો નથી, જ્યોત્સ્ને પ્રસંગોપાત આધ્યાત્મિક અનુભવો થતાં હોય છે, એથી ઉલ્ટું આપણે આધ્યાત્મિક જીવો છીએ જેમને પ્રસંગોપાત ભૌતિક માનવોની અનુભૂતિ થતી રહે છે.

જય કૃપાળુ મા.

શ્રી યોગેશ્વર કૃપા

સંદીપ વેલ્ડીંગ વર્ક્સ

ગ્રીલ, દરવાજા, તેમ જ મેઈન ગેટના સ્પેશ્યાલીસ્ટ

તેમ જ

દરેક જાતનું રીપેરીંગ કામ કરનાર.

મોટી બંગલા, ઉમરા જકાત નાકા પાસે, સુરત-૩૮૫ ૦૦૭

ફોન : ૩૨૨૮૨૩૧

મારે મન મા અને પ્રભુ એક જ છે.

મૂળ લેખક : ધર્મશ લાડ

અનુવાદ : તંત્રી

મારે પૂ. યોગેશ્વરજી અને પૂ. માને સને ૧૯૮૧ માં શ્રી સુરેશભાઈ શાહના ટોરન્ટો, કેનેડાના ઘરમાં પ્રથમ મળવાનું થયેલું ત્યારે મેં પૂ. યોગેશ્વરજીના ત્રણ દિવસના પ્રવચનોમાં હાજરી આપેલી. જ્યારે તે પ્રવચનોની વિડિયો હું જોઉં છું ત્યારે મારા પિતાજીની બાજુમાં હું બેઠેલો છું, આજે જ્યારે તે ત્રણ દિવસના પ્રવચનોની તેમ જ પૂ. યોગેશ્વરજી અને પૂ. મા ત્યારે કેવાં લાગતાં હતાં, તેની યાદ તાજી કરવા પ્રયત્ન કરું છું, પરંતુ કશું જ યાદ આવતું નથી. પરંતુ પૂ. યોગેશ્વરજીના ત્રણ દિવસના સત્સંગના પરિણામે તે વખતના બીજા દરેક બાળકો જ્યોત્સ્ને તેમના સંસર્ગમાં આવેલ તે સહુની જેમ મારા જીવનમાં—આધ્યાત્મિકતાનું બીજા-રોપણ—તેઓએ કરેલું.

૧૯૯૮ માં પૂ. મા ટોરન્ટો ફરી પધાર્યાં. તેનો પહેલો સત્સંગ મને હજી પણ યાદ છે. તે દિવસોમાં પૂ. મા ભક્તોને ઘરે જઈને સત્સંગ કરાવતાં ત્યારે અમે બહાર રમતા અને આરતીના સમયે પાછા હાજર થઈ જતા. એક દિવસ પશ્ચિમની દુનિયામાં પ્રવર્તતા દૂષણ વિષે પૂ. માએ સાંભળ્યું. ત્યારે તેઓએ બાળકોને પોતાનો પ્રેમ અને કેન્ડીનો પ્રસાદ આપી પોતાની તરફ ખેંચવા નક્કી કર્યું. એના પરિણામે આજે ટોરન્ટોના યુવકોને પૂ. મા પૂ. ગુરુદેવ યોગેશ્વરજી, ભારતીય સંસ્કૃતિ અને ધર્મપ્રત્યે પૂર્ણ આદરભાવ છે.

અમારા ધ્યાનકેન્દ્રમાં એવો એક પણ યુવક નથી જે મા-પ્રભુને પોતાની માતા કે ગુરુ તરીકે ન માનતો હોય. એના પરિણામે જ પ. પૂ. યોગેશ્વરજીની ૭૭ મી જન્મજયંતિની ઉજવણીના પ્રસંગે અમે ખૂબ સવિસ્તર કાર્યક્રમ રજૂ કરી શક્યા.

આ નાટ્ય કાર્યક્રમમાં મેં પ. પૂ. યોગેશ્વરજીનું પાત્ર ભજવેલું. એ ખરે જ મારા માટે ગૌરવનો વિષય ગણાય. તેના પરિણામે પૂ. યોગેશ્વરજીના જીવન વિષેની ઘણી જાણકારી મને પ્રાપ્ત થઈ તેમ જ પ્રભુપ્રાપ્તિ માટે તેઓએ કેટલું બધું સમર્પણ કર્યું, તે જાણ્યું. પૂ. માએ આ કાર્યક્રમની જ્યારે વિડિયો જોઈ ત્યારે તેઓ ખૂબ જ ખુશ થયાં. ત્યારે તેઓએ મને કહ્યું કે મારે શેષ જીવનમાં પૂ. મહાત્માજી જેવા થવાનું છે. તે માટે હે મા, હું જરૂર પ્રયત્ન કરીશ અને મને વિશ્વાસ છે કે પૂ. માના આશીર્વાદથી હું તેવો થઈ શકીશ.

હું જ્યારે પૂ. મા વિષે વિચારું તો પૂ. યોગેશ્વરજીની યાદ મને આવી જ જાય. એ જ રીતે જ્યારે પૂ. યોગેશ્વરજી વિષે વિચારું તો પૂ. મા પણ યાદ આવી જાય. આમ મારા જીવનમાં તેઓ હંમેશ સહ અસ્તિત્વ ધરાવે છે. હું તેઓ બન્નેને જુદા કલ્પી શકતો જ નથી. હું તેઓને અભિન્ન જોઉં છું. તેઓ મારે મન મારું સર્વસ્વ છે. તેઓ વિના મારું કોઈ મૂલ્ય નથી. હું તેઓમાંના કોઈ એકને બીજાને યાદ કર્યા સિવાય, પ્રાર્થી શકતો નથી. તેઓ બન્નેએ મને શીખવ્યું છે કે મારે કોઈનોય તિરસ્કાર કરવાને બદલે પ્રેમ કરવો.

પૂ. મા તો કદી કોઈને તિરસ્કારતાં કે ધિક્કારતાં નથી. તેઓ તો સહુને પ્રેમપૂર્વક આવકારે છે તો પછી મારે શા માટે કોઈને ય ધિક્કારવું જોઈએ? હું જાણું છું કે મનુષ્ય માત્ર ભૂલને પાત્ર છે.

અને આપણી અનેક ભૂલો છતાં પૂ. મા આપણને ક્ષમા કરે છે, તેથી આપણે પણ આપણા બંધુઓને ક્ષમા આપતાં શીખવું જોઈએ.

હું પૂ. મા અને પૂ. ગુરુદેવ પ્રભુને હંમેશાં પ્રાર્થના કરું છું કે દરેક જીવનકાળ દરમ્યાન હું તેઓનો બાળક બની રહું. જ્યારે હું આપણા દેવો કે સંતો વિષે વાંચું કે વિચારું છું ત્યારે હંમેશા આ બધા દેવો અને સંતોમાં મને આપણાં પૂ. મા કે પ્રભુ શ્રી યોગેશ્વરજીનું જ સ્મરણ થતું રહે છે.

જય કૃપાળુ મા.

* એટલું માગી લઉં છું. *

નદીમાં પૂર આવે છે ત્યારે
કિનારા તોડી નાખે છે, પણ
સાગર સદાને માટે પોતાના
મહિમામાં મગન રહે છે. તેમ
સંપત્તિ કે શક્તિ પામીને
મારું જીવન મર્યાદાને ના
છોડે, કોઈને નુકશાનકારક
ના થાય, પણ તમારી જ
સાથે એકતા સાંધી તમારા
મહિમામાં મગન રહે,
એટલું માગી લઉં છું.

શ્રી યોગેશ્વરજી
(‘વિરહની વેદના’માંથી)

અધ્યાત્મનો અર્ક

યોગેશ્વરજી

પ્રશ્ન : ચિત્તની સંપૂર્ણ એકાગ્રતા વગર નામજપ કે ધ્યાનની સાધના કરી શકાય ખરી?

ઉત્તર : ચિત્તની એકાગ્રતા જે શરૂઆતથી જ સહજ બનશે તો તો પછી નામજપ કે ધ્યાનની જરૂર જ શી રહેશે? એકાગ્રતાને માટે તો એમનો આધાર લેવાનો છે. માટે ચિત્તની એકાગ્રતા એટલી જલદી સિદ્ધ ના થઈ શકે તો નિરાશ ના થતાં અને નિરાશાથી પ્રેરાઈને પુરુષાર્થ મૂકી પણ ના દેતા. અભ્યાસ ચાલુ જ રાખજો. જે સર્વસંગપરિત્યાગ કરીને એકાંતમાં બેઠા છે. એવા વિરક્ત પુરુષોનું મન પણ એટલું જલદી એકાગ્ર નથી થતું, તો પછી વિવિધ વ્યવસાયોમાં વ્યસ્ત રહેનાર અને એમની સારી માઠી અસર નીચે આવનાર સ્ત્રીપુરુષોનાં મન તો એટલી જલદી એકાગ્ર કેવી રીતે થઈ શકે? એમને તો લાંબી વાર લાગે જ. છતાં પણ ઈલાજ પ્રયત્નને મૂકી દેવામાં નથી, પરંતુ પ્રયત્નને ચાલુ રાખવામાં રહેલો છે. મન ચંચળ છે, તોફાની છે. બળવાન છે, ને વાયુને વશ કરવા કરતાં પણ વશ કરવું કઠિન છે. એ બધું સાચું હોવા છતાં પણ, ક્રમે ક્રમે કળથી વશ કરી શકાય છે. એ પણ એટલું જ સાચું છે. માટે કોઈ પણ સંજોગોમાં હતોત્સાહ અને હતાશ નથી થવા જેવું. ઈશ્વર પર વિશ્વાસ રાખી, ઈશ્વરની દયાની યાચના કરતા આગળ વધતા જ રહેવાનું છે. ગારુડી જેમ સુમધુર સ્વરોની મદદથી વિકરાળ વિષધરને વશ કરે છે, તેમ ઈશ્વરના નિરંતર

નામસ્મરણના પ્રભાવથી જે મનને વશ કરવા માગે છે અને એને માટે અનવરત અભ્યાસ કરે છે, એનો મનોરથ જરૂર મળે છે. એને સફળતા અવશ્ય વરે છે.

પ્રશ્ન : એકાગ્રતા વગરના જપ કે ધ્યાનથી લાભ થાય કે ના થાય?

ઉત્તર : એકાગ્રતા વગરના જપ કે ધ્યાનથી લાભ તો થાય જ છે. એકાગ્રતા હોય તો વધારે લાભ થાય છે એ સાચું છે પરંતુ એકાગ્રતા વગર પણ જે જપ કે ધ્યાન કરવામાં આવે છે તે નિષ્ફળ જાય છે એવું તો ના જ કહી શકાય, એ પણ લાભ તો પહોંચાડે જ છે. માટે એકાગ્રતા થાય કે ના થાય તોપણ, ધ્યાનની સાધના કરવાનું ચાલું જ રાખવું.

પ્રશ્ન : સ્પૃહા કે લાલાસા સુખકારક છે કે દુઃખદાયક? એ રાખવી કે ના રાખવી જોઈએ? કર્મ સ્પૃહાચુક્ત થઈને કરવાં કે સ્પૃહારહિત બનીને? એ બધું વિસ્તારથી સમજાવશો?

ઉત્તર : કોઈ પણ પ્રકારની લૌકિક સ્પૃહા કે લાલસા હોવી એ દુઃખનું કારણ બને છે. એમાંથી ધર્ષણ, બેચેની, સ્પર્ધા કે અશાંતિ પણ જન્મે છે. માતા-પિતા પુત્રનું પાલન કરે છે ને સ્વાભાવિક રીતે જ ઈચ્છા રાખે છે કે પુત્ર મોટો થઈને અમારું પોષણ કરશે. પરંતુ પરિસ્થિતિ એથી ઊલટી આવે છે ત્યારે એ કામના જ કે સ્પૃહા જ દુઃખ અથવા સંતાપનું કારણ થઈ પડે છે. માણસ લોક-સેવક બનીને સેવાના ક્ષેત્રમાં પડે છે ને સેવા કરે છે પણ ખરો, પરંતુ એની સેવા નિષ્કામ કે નિઃસ્વાર્થ નથી રહી શકતી, એટલે એની સેવા ધર્મ, કર્તવ્ય, ફરજ કે સ્વભાવ બનવાને બદલે શરતી બની જાય છે. વેપાર, વ્યવસાય કે વિનિમય થાય છે, ને સેવાના

બદલામાં મેવા મેળવવાના અથવા તો પૈસા, પદ ને પ્રતિષ્ઠા મેળવવાનાં એ સ્વપ્નાં સેવે છે. એ સ્વપ્નાં સાચાં પડે તો દુઃખ થાય છે. એ અશાંતિ અનુભવે છે. કેટલીકવાર કાવાદાવા પણ કરે છે, ને નીતિના નિયમોને નેવે મૂકે છે. એનું આખું જીવન જાટિલ થાય છે, ડહોળાઈ જાય છે, ને સમજાને માટે પણ સમસ્યારૂપ થાય છે.

માટે જ મહાપુરુષોએ કહ્યું છે કે લાલસા તથા સ્પૃહાનો ત્યાગ કરો ને સેવાનું જ પણ કાર્ય કરો તે કોઈ પણ પ્રકારની પૂર્વ-શરતવિના, બને તેટલી નિષ્કામ રીતે, એક ધર્મ કે કર્તવ્ય માનીને કરો. એવી રીતે સેવા કરશો તો સંપત્તિ કે વિપત્તિ, હર્ષ અને શોક તથા નિંદા ને સ્તુતિમાં ચલાયમાન થયાવિના, મનને સ્વસ્થ રાખી શકશો. સેવાદ્વારા તમે કેવાક પુરસ્કાર તથા પારિતોષિકની આશા રાખો છો? બીજાને મદદરૂપ થવાથી તમારા અંતરાત્માને જે ઊંડી શાંતિ મળે છે તેમ જ જીવનને સ્ફુળતાપૂર્વક જીવ્યાનો જે સંતોષ થાય છે, તેથી વધારે સુંદર ને મૂલ્યવાન બીજો કયો પુરસ્કાર છે અને એથી ઉત્તમ બીજું કયું પારિતોષિક છે? અંદરની સંતૃપ્તિ કે શાંતિ વગર બહારનાં પાથિવ, પારિતોષિકો શું કામ લાગશે? માટે રાખવી જ હોય તો જેની આગળ બીજા કશાની વિસાત નથી એ ઉત્તમ આત્મિક પુરસ્કારની જ ઈચ્છા રાખો.

પ્રશ્ન : જાતમહેનતથી સંયમ સધાય ખરો? અહીં સંયમનો બ્રહ્મચર્ય અર્થ થાય છે?

ઉત્તર : એ ખ્યાલ અધૂરો છે કે જાતમહેનતથી જ સંયમ સધાય છે. હા, એટલું ખરું કે જાતમહેનતથી સંયમમાં મદદ મળી શકે. મહેનત કરો એટલો વખત શરીર ને મન કામમાં રોકાયેલું

રહી શકે. પણ તેટલાથી જ કાંઈ સંયમ પૂરો થતો નથી. ખૂબ મહેનત કરનાર પણ સંયમી હોતા નથી. એ વાત ખેડૂતોના દૃષ્ટાંતથી સમજી શકાય છે. આ આપણી સામે જ બે ખેડૂતો રહે છે. આખો દિવસ ખેતરમાં મહેનત કરે છે. તેમના જેવી મહેનત બીજું કોણ કરવાનું હતું? છતાં તમે જુઓ છો કે વરસે, દોઢ વરસે તેમને ત્યાં સંતાનનો ઉમેરો થતો જ જાય છે. આનું કારણ શું? એટલે માનવું જ પડશે કે સંયમનો મુખ્ય આધાર શરીર નહીં, પણ મન પર છે. તેથી મનને વિશુદ્ધ કરી પલટાવી ના શકાય ત્યાંસુધી સંયમ પાળવાનું મુશ્કેલ બને. આના સમર્થનમાં તમે શરીરથી જે જરાપણ શ્રમ કરતા નથી, તેવા નિર્વિકાર સાધુસંતોના દૃષ્ટાંત લઈ શકો. તેમનાં મન કેળવાયેલાં છે, શુદ્ધ છે, એટલે તે સંયમી રહી શકે છે. એટલે જાતમહેનતની સાથે સાથે આપણે મુખ્ય ધ્યાન મનની વિશુદ્ધિપ્રત્યે આપવું જોઈએ.

પ્રશ્ન : ઘણા સન્યાસીઓ કહે છે કે યોગ કે મોક્ષની સાધના માટે ત્યાગ કરીને જંગલમાં જવું જોઈએ. તે વિષે આપનો શો અભિપ્રાય છે?

ઉત્તર : મોક્ષ સાધના માટે જંગલમાં જવું જ જોઈએ એવો દુરાગ્રહ અસ્થાને છે. જેની જેવી પ્રકૃતિ તે પ્રમાણે તેને માટે ત્યાગ કે સંસારના નિયમ હોઈ શકે છે. પણ એક વાત નક્કી છે કે તમે સંસારમાં રહો તોપણ સંસાર તમારામાં રહેલો ના જોઈએ. સંસાર એટલે રાગ ને દ્વેષ, મમતા ને આસક્તિ, કામ ને ક્રોધ, લોભ ને અભિમાન, પામરતા ને સંકુચિતતા. સાધના કરવા માટે માણસે આ જેરી તત્ત્વોમાંથી મુક્ત થવાનું છે એ ચોક્કસ છે. તે વિના એકાંત જંગલમાં પણ માણસ સાધના કરી સફળતાનો આનંદ મેળવી શકે નહીં.

સંસારમાં રહીને તમે નિષ્કામ કર્મયોગીની સાધના કરી શકો છો. સાત્ત્વિકતાની પ્રાપ્તિ કરી ભગવદ્ભાવ કેળવી શકો છો. એ પછી આગળની જે સાધના છે તેનો માર્ગ પણ ઈશ્વર તમને બતાવશે. મૂળ વસ્તુ અંદરનો ત્યાગ છે તે થવો જોઈએ. બહારનો ત્યાગ કર્મના સંજોગો પર આધાર રાખે છે.

પ્રશ્ન : શું કથા શ્રવણ ને મંત્રજપ એક સાથે ના થઈ શકે?

ઉત્તર : જરૂર થઈ શકે. સાચું છે કે મન એક છે. પણ મનની વૃત્તિઓ અનેક છે. તે વૃત્તિઓ એક જ સાથે અનેક પદાર્થોનું ચિંતન કરે છે. તે વૃત્તિને કેળવવાથી કોઈ પણ બાહ્ય કામ કરતાં ઈશ્વરસ્મરણ કે જપ અથવા આત્મનિષ્ઠા ચાલુ રહી શકે છે. તેમાં કોઈ રીતે દોષ આવતો નથી. સાધકે એ જ અવસ્થાએ પહોંચવાનું છે. સંસારનું કોઈ પણ કામ કરતાં કરતાં મનને ઈશ્વરનાં ચરણોમાં કે આત્માની નિષ્ઠામાં રાખવાની ટેવ માણસે પાડવાની છે. એવી ટેવ પાડવાથી હર સમય તેલધારાવત્ ઈશ્વરાનુસંધાન ચાલુ રહે છે. ને માણસબાહ્ય ક્રિયાઓથી નિર્લિપ્ત રહેવાનું બળ મેળવે છે. એટલે કોઈ પણ ક્રિયા કરતાં કરતાં જપ ચાલુ રાખી શકાય છે. હા તમારે એવો અભ્યાસ કેળવવો જોઈએ કે જપની એકાગ્રતા ને કથાશ્રવણ જેવા ઉત્તમ કર્મનો આનંદ બંનેમાં તમે મનોવૃત્તિને સંગીન રીતે જોડી શકો. નહીં તો નહીં સાંભળી શકો સારી પેઠે કથા, ને નહીં થાય સુંદર રીતે મંત્રજપ. આવી એકાગ્ર મનોદશા પ્રાપ્ત ના થાય ત્યાં લગી ઈશ્વરપરાયણતા તરફ લઈ જાય તેવું એક જ કામ એકી સાથે કરવું જોઈએ. તેથી વધારે લાભ થશે.

પૂ. માને પ્રાર્થના

સુરેશ શાહ

એક વર્ષની મથામણોથી હે મા, તમારામાં શ્રદ્ધાભક્તિનો વધારો થયો જાણે જીવન નિયમોથી બંધાવા પસંદ કરવા માંડવું, પરિણામે આત્મવિશ્વાસનો વધારો થવા લાગ્યો.

એક પાઠ એ મળ્યો કે બાહ્ય ત્યાગ કરવાથી વિજય નથી, મળતો, ત્યાગ તો અંદરનો જ જોઈએ, મનનો જોઈએ, અને તે માટે તો સાધના કરવી જ પડશે. પ્રાર્થનાથી પ્રભુને પુકારવા જ પડશે. શરીર અને મને આ વાતને થોડીક સ્વીકારી લીધી, તે મારા માટે સારી વાત છે.

હે મા, તારા તરફ પગલું ભરવા કોષિશ કરી રહ્યો છું, મારા ગાણાતા કે મનાતા બાહ્ય સુખને તુચ્છ ગણી તારે શરણે જવા મને જે સમજાય તે વડે તને જ પોકારવા, પ્રયત્નો કરતો રહું છું છતાં મને કોઈ ચિંતા નથી, તારે જે કરાવવું હોય તે, હે મા, તું કરાવતી રહેજે.

ભલે પછી મને કોઈ પાગલ કેમ ના કહે? કે આ જીવનનું બલિદાન કેમ ના આપવું પડે? હવે તો આજ પ્રયોગોમાં વધુ ઊંડા ઉતરવું છે મા સર્વેશ્વરીના નામથી તન અને મનને પાવન કરવું છે.

* * *

અમે જાણીએ છીએ કે, અમારામાં આવી કોઈ યોગ્યતા નથી, છતાં આ બાળની વાતને માન્ય રાખી અમારું આમંત્રણ

સ્વીકારી હે મા, આપ આવીં એ બદલ આભાર. અમને ખૂબ જ આનંદ થયો, પણ હજુ ભૂખ તો ખરી જ ને !

મારે તો આપને શરીર, મન, અને અંતરમાં પધારવાં આમંત્રણ આપવું છે. હા, જાણું છું તે માટે જરૂરી પવિત્રતા, શુદ્ધતા કે પાત્રતા મારામાં નથી તેને માટે મારા ભૂલ ભરેલા પ્રયત્નો કરતાં આપની કૃપા જ વધુ કામ કરશે તે હું જાણું છું, એટલે તો મારા પ્રયત્નોનું મને કોઈ અભિમાન નથી. એ પણ હે મા, આપની કૃપાનું જ ફળ, બાકી મારી શી હેસિયત !

* નાથવચનામૃત *

ચિત્તમાં બહુ અયોગ્ય આતુરતા ને બીકણપણું નહિ રાખતાં ઉત્સાહપૂર્વક પ્રયત્ન ને સહનશીલતા તથા શૂરવીરતા રાખવાં જોઈએ. પરમાત્માનું માહાત્મ્ય સારી રીતે સમજી શકાય તો જ યોગ્ય ભક્તિ થઈ શકે. વાણીની કહેવામાત્ર ભક્તિ કરતાં હૃદયની સાચી ભક્તિ ચઢતી છે તે તમારા જાણવામાં હશે જ. પરમાત્મામાં જેને સાચી દૃઢ ભક્તિ સિદ્ધ કરવી છે તેણે પરમાત્માની આજ્ઞાનું પ્રમાદ, મદ, લોભ, મોહ કે ક્રોધથી લેશ પણ ઉદ્વેગન કરવું ન જોઈએ. જે મદાદિને વશ થઈ પરમાત્માની આજ્ઞાનું ઉદ્વેગન કરવાની કોઈ પ્રકારનું બાનું કાઢી ધીઠાઈ કરે છે તેને પરિણામે તેને આ જન્મમાં કે જન્મોત્તરે ભયાદિને વશ થઈ સાધારણ મનુષ્યોની આજ્ઞા ઊપાડવી પડે છે, ને અપમાન સહન કરવું પડે છે.

શ્રીમન્નથુરામ શર્મા

રામકથા

(ગતાંકથી ચાલુ)

યોગેશ્વરજી

(શ્રી યોગેશ્વરજીની સિદ્ધ કલમે આવેખાવેલ રામકથા)

પછી ગુરુજનોને પ્રણામ કરીને પાછી ફરી, અને મહર્ષિ વાલ્મિકી આશીર્વાદ લઈ, લવકુશને માથે હેતાળ, શુભાશિષસૂચક હાથ મૂકી, રામને વંદન કરીને બોલી : 'હે ધરતીમાતા, તમે મને જન્મ આપ્યો છે. તમારા ખોળામાં જ હું ખેલી છું. જો મન, વચન, કર્મથી, મારા સમસ્ત જીવનમાં, જાગૃતિ કે નિદ્રામાં મેં રામ સિવાય બીજા કોઈયે પુરુષમાં મારું મન ન જોડવું હોય, એક માત્ર રામને જ પરમ આરાધ્ય ને પ્રિયતમ માન્યા હોય, એમના જ ચરણમાં પ્રેમ રાખ્યો હોય, મારા અંતરમાં આજની ધડીસુધી અહીંનથ જો એ જ રહ્યા હોય, ને મારું મન નિર્મળ તથા જીવન નિષ્કલંક રહ્યું હોય, જો રામવિના મારી કોઈ ગતિ ન હોય, તો મને રામ ભલે ન અપનાવે; પરંતુ તમે તો વિનાવિલંબ અપનાવી લો. રામપ્રત્યેના પ્રેમને પ્રદર્શિત કરવાનું અને એમની સેવા કરવાનું મારું જીવનકાર્ય પૂરું થયું છે. હવે મારે વધારે જીવવાની ઈચ્છા નથી રહી. તો હે માતા, મને માર્ગ આપો અને અપનાવી લો.'

સભાજનો એ સાંભળીને મંત્રમુગ્ધ બની ગયા.

એ જ વખતે સીતાની સામેની ધરતી ફટી અને એમાંથી દિવ્યતા, સુંદરતા અને સુમધુરતાની સાકાર મૂર્તિ જેવી દેવી નીકળી.

સૌ એને દેખીને આશ્ચર્યમાં ડૂબી ગયા.

જોતજોતામાં તો દેવીએ સીતાને ભેટીને કહ્યું : ‘પુત્રી, તે ઘણું સંકટ સહન કર્યું. તારી કસોટી પૂરી થઈ. હવે મારી પાસે આવીને શાંતિ મેળવ. તારી પ્રાર્થનાને લક્ષમાં લઈને હું તને લેવા માટે જ આવી પહોંચી છું.’

અને રામને ઉદ્દેશીને એણે કહ્યું : ‘રામ, સીતા પ્રેમ અને પવિત્રતાની પરીક્ષામાંથી પસાર થઈ. એનું સમર્પણ પૂરું થયું. હવે એને લઈ જાઉં છું. એ પોતાની પાછળ પોતાના પુત્રો લવકુશને મૂકતી જાય છે. એ પુત્રો તમારા છે. એમની સારી પેઠે સંભાળ રાખજો.’

રામ કશું બોલે તે પહેલાં તો દેવીએ સીતાને પોતાના ખોળામાં બેસાડી.

રત્નજડિત સ્વર્ણ સિંહાસન પર બેઠેલી દેવી સૌને પ્રણામ કરતી સીતા સાથે પૃથ્વીના એ જ પ્રદેશમાં સમાઈ ગઈ.

ધરતી પાછી પહેલાં જેવી બની ગઈ.

સભાજનોના, સ્વજનોના તથા રામના શોકનો પાર ન રહ્યો.

સૌથી અધિક આઘાત રામને, ઊર્મિલાને, મંદોદરીને, વાલ્મિકીને તથા લવકુશને લાગ્યો.

કૌશલ્યાદિ માતાઓ પણ એ અદૃષ્ટપૂર્વ ઘટનાને લીધે વિલાપ કરવા લાગી.

(ક્રમશઃ)

* પવિત્ર ભાવને ટકાવો *

તીર્થના વાતાવરણમાં, કથાકીર્તનના કે કોઈ સંત-મહાત્માના સમાગમના પ્રભાવથી પવિત્ર ભાવો પ્રકટે છે. પણ મુસીબત એ છે કે આકાશમાં ચમકીને અદૃશ્ય થઈ જનારી ચંચલ ચપલાની જેમ તે ક્ષણભંગુર નીવડે છે. પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિમાં આવતાં જ તે તદ્દન નામશેષ થઈ જાય છે. જેમ સ્મશાનમાં જવાથી તે ચિતાપર કોઈને બળતું જોવાથી માણસને વૈરાગ્યનો ભાવ થઈ આવે છે, પણ થોડી જ વારમાં અદૃશ્ય થઈ જાય છે, તેવું જ આ સંબંધમાં પણ સમજી લેવાનું છે. તેથી તે ભાવની કિંમત ઓછી આંકવાની જરૂર નથી. સ્મશાન, તીર્થ, દેવમંદિર, કથાકીર્તન ને સંતપુરુષોનો લાભ મળવા છતાં ને કેટલીક-વાર લાંબો લાભ મળવા છતાં પણ માણસો એટલા બધા જડ ને સંસ્કારપૂક થઈ ગયા હોય છે કે તેમનું ઠંવાડું યે હાલતું નથી, ને તેમને લેશ પણ લાગણી કે સુધરવાની વૃત્તિ નથી થતી. તેમના કરતાં એ માણસ વધારે ભાગ્ય-શાળી છે. પરંતુ તેમણે પોતાના ભાગ્યને વધારે ચમકાવવું જોઈએ. એટલે કે ક્ષણવારને માટે ઉત્પન્ન થઈને અદૃશ્ય થઈ જનારા એ પવિત્ર ભાવને લાંબા વખત લગી ને છેવટે કાયમ માટે ટકાવતાં શીખવું જોઈએ. સારા કે નરસા અને અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ, બધી જાતના વાતા-વરણમાં તે કાયમ રહે એવી કળા હાથ કરવી જોઈએ. લાંબી જાગૃતિ અને સતત સાધનાથી તેમ થવું મુશ્કેલ નથી. જીવનનો સાચો આનંદ ત્યારે જ અનુભવાય છે.

યોગેશ્વરજી

* ભક્તનું ભાવબીજ *

ઈશ્વરને માટે આપેલો ભોગ કદી નકામો જતો નથી. ઈશ્વરના ચરણકમળમાં અર્પણ કરેલી કોઈ જે વસ્તુ નિષ્ફળ જતી નથી. ઈશ્વરને અર્પણ કરેલી વસ્તુ છેક સાધારણ હોય, તોપણ અસાધારણ બનીને ઊગી નીકળે છે. બીજ ઘણું નાનું હોય છે, પણ તેમાંથી જ વિરાટ વૃક્ષની રચના થાય છે. ભક્તનું ભાવબીજ પણ ભલે નાનું હોય, તેમાંથી વિશાળ સંસારનું નિર્માણ થશે. ફક્ત તે બીજ ભાવબીજ હોવું જોઈએ. એટલે કે ભક્તના સમર્પણ ને ભોગની પાછળ પ્રેમ હોવો જોઈએ. તો તેની મજા જ જુદી જ હશે. ભગવાનના ચરણે તમારી ભાવના ને ભક્તિના ભંડારને ખાલી કરી દો. તમારા જીવનધનનું સમર્પણ કરી દો. તમારી પ્રિયમાં પ્રિય વસ્તુનો ભગવાનને માટે ભોગ આપવો પડે તોપણ શોક કે વિલાપ કરો નહિ. ભગવાન જે વસ્તુની માગણી કરે તે વસ્તુ ગમે તેવી કિંમતી હોય તોપણ તેમની સમજીને તેમને અર્પણ કરવા સદા તૈયાર રહો. એમ કરવાથી પરિણામે તમને આનંદ જ થશે. લાભ જ થશે. જે ભક્તો કે સાધકો આ વાતને ભૂલી જાય છે તે ઈશ્વરની પૂર્ણ કૃપાથી વંચિત રહી જાય છે. ઈશ્વરની કૃપાના રહસ્યને તે સમજી શકતા નથી. ઈશ્વરના સાકાર સ્વરૂપમાં માનો કે નિરાકાર સ્વરૂપમાં માનો પણ સમબુદ્ધિ જીવનમંત્ર બની જવો જોઈએ. અવિવેકી, પામર કે ચંચલ બનીને ભાન ભૂલવું જોઈએ નહિ. મનની સ્થિરતાને તેણે ટકાવી રાખવી જોઈએ.

યોગેશ્વરજી